

Historiografia cerverina (1975-2000): l'època moderna

Gaspar Feliu

Universitat de Barcelona

La història, i la historiografia, de Cervera a l'edat moderna està partida en dos pel que, de fet, és l'esdeveniment més important de tota la història de la ciutat: la creació de la Universitat. Per això, tractar com una unitat els segles XVI al XVIII no té gaire sentit en el cas de Cervera, de no ser per aspectes molt limitats; per tant, examinarem la historiografia cerverina del cinc-cents i del sis-cents per una banda i la del set-cents per una altra. Només unes poques obres generals i alguns aspectes molt concrets fan de mal dividir i els tractarem al començament com a introducció.

Aspectes generals

La historiografia cerverina del darrer quart del segle XX té com a punt de partida obligat el *Llibre de Cervera* d'Agustí Duran i Sanpere (DURAN, 1977), format en gran part per textos periodístics d'alta divulgació, generalment de poques pàgines. La major part del llibre està dedicat al creixement de la ciutat i als seus principals edificis, així com els constructors i artistes que hi treballaren. Dedicava també alguns capítols importants a diferents aspectes de la societat cerverina (gremis, confraries, capbreus) i als esdeveniments de la ciutat durant la guerra de Successió i després de la contesa, així com a la Universitat "més sovint combatuda o lloada que no pas estudiada" (DURAN, 1977, 301).

El seu deixeble Josep M. Llobet ha continuat aquest tipus de treball de periodisme erudit (LLOBET, 1992a), amb més amplitud de temes que Duran, però menys triats: vora pàgines interessants i il·lustratives, s'hi troben petits comentaris de documents o anècdotes nímies. Els temes s'hi tracten per ordre

cronològic i la major part dels episodis (57) corresponen a l'època moderna, si fem arribar aquesta fins a la guerra del Francès, amb més pes dels segles xvii i xviii que no pas del xvi; i dins d'aquesta, 12 al segle xvi, 23 al xvii i 27 al xviii. Ultra els temes tractats per Duran, presta molta atenció a les relacions amb la monarquia, en especial les visites reials, però també festes o funerals en honor seu, al Sant Misteri, a la guerra dels Segadors i les seves conseqüències, als problemes i encunyacions monetàries i també a la Universitat. El conjunt ofereix però una interessant ampliació del llibre de Duran. El mateix LLOBET (1994a) ha reprès més sintèticament alguns d'aquests temes sense però arribar tampoc a articular una història de la ciutat: la major part del text està dedicada a la morfologia urbana, els principals edificis, el folklore o els fills il·lustres, per bé que aquest decantament és justificable atesa la finalitat divulgadora de l'obra.

També en el treball dirigit per SALAT i CUÑÉ (1993), l'interès està centrat en la ciutat: carrers, places, edificis... amb una petita part dedicada a problemes (com el de l'aigua), festes i tradicions. Atès que es tracta d'una obra col·lectiva i que moltes de les col·laboracions són resums de treballs més extensos dels seus autors, només farem esment dels apartats que aporten aspectes nous corresponents a l'edat moderna, en tractar els diferents temes.

A part d'aquestes visions generals, l'única obra que cobreix tot el període és per Cervera el treball de MIRÓ (1994a) sobre els paers, que no és més que una simple llista sense cap explicació, mera recopilació de noms. Pel conjunt de la Segarra només disposem de treballs sobre aspectes molt concrets, com GAVÍN (1987) per a les esglésies i PALAU (1992) pels molins fariners. El treball de BACH (1977) sobre els pobles de la Ribera d'Ondara, encara que aporta alguna notícia històrica, més aviat medieval que moderna, té sobretot interès per la situació actual d'aquests pobles.

Els segles XVI i XVII

Política general i municipal

No existeix cap història general de Cervera durant aquests segles. Pels aspectes polítics compten només amb dos petits treballs de Josep M. Llobet; LLOBET (1991a) estudia un pergami de l'arxiu de Cervera que conté sis capítols de corts proposats per la ciutat i aprovats a les corts de Montsó de 1510. Tot i que a les conclusions Llobet diu que aquestes concessions comportaren

importants beneficis, la veritat és que es tractava de temes menors, la major part més d'interès del patriciat municipal que de la majoria de la població: la possibilitat de jutjar mitjançant *juí de prohoms* criminals detinguts dins de la vegueria de Cervera, encara que haguessin delinquit fora d'ella; la substitució interina d'autoritats municipals mortes o absents durant l'any d'exercici del seu càrrec; la gestió directa de la lleuda per part de la Universitat, i el manteniment del convent dels frares menors en perjudici de l'hospital de Castellort, que ocupaven la concessió de retorn per la fira de Sant Tomàs i la resolució sense judici de les qüestions per lloguer de bèsties, per part dels mostassafs. L'altre treball (LOBET, 1982) és un recull de nou documents, extractats per ordre cronològic, de cartes trameses de Cervera a Santa Coloma de Queralt o a la inversa, sobre afers de comerç, guerres o pestes.

Població, societat i economia

Sobre població disposem també de dos petits treballs referents a la immigració francesa. LLOBET (1989b) utilitza els capítols matrimonials de l'arxiu de Cervera per a calcular la proporció d'homes francesos casats a la ciutat. L'interessant Quadre 1 permet observar el ràpid creixement de 1501 fins a 1550 i el moment de plenitud de 1550 a 1610 (quan els capítols signats per francesos ronden el 10 % del total), i la davallada, lenta fins a 1630 i ràpida a continuació, excepte en el decenni 1651-1660; a partir d'aquest moment, el fenomen perd ràpidament importància. La immensa majoria dels documentats procedeix del bisbat de Comenge i la seva dedicació va ser en un 40 % a la pagesia i la resta a l'artesanat, amb tres oficis preferents: teixidors de lli, paletes i picapedrers i moliners.

BACH (1995) estudia la immigració francesa a una ampla zona que podem definir com la part del bisbat de Solsona pertanyent a la província de Lleida. El treball aporta un deversall de notícies interessants, però desordenades, on parla de les causes de la immigració, de l'economia del país, entrevista a través de la construcció d'esglésies i grans masies, del lloc d'origen dels immigrants que troba documentats (i que provenen en gran nombre del vescomtat de Foix), dels oficis a què es dedicaven, de les confraries que formaven, de la immigració també d'eclesiàstics... Pel càlcul del nombre aporta com a indicatiu la dada de Llobet sobre Cervera, bona mostra de la importància de la immigració francesa a la Catalunya interior.

De tema econòmic només disposem de dos treballs, que il·lustren aspectes molt diferents. BACH (1991) ofereix més del que indica el seu títol, ja que abans d'estudiar el plet que enfrontà el rector de Sedó i Riber amb alguns pagesos que són feligresos seus entre 1605 i 1608, recull totes les dades que ha pogut conèixer dels dos pobles. L'interès del treball radica en què permet entreveure el funcionament real del règim feudal i de la societat en aquell lloc i moment, així com en la quantitat de notícies que aporta, per bé que sense gaire ordre.

Més important, tant pel volum com pel tema, és l'estudi de LLOBET (1985d) sobre la Taula de Canvi de Cervera. La institució testimonia la importància aconseguida per la capital de la Segarra com a plaça comercial a la segona meitat del segle XVI, si bé l'estudi es circumscriu pràcticament al segle XVII. El llibre té la virtut de ser una obra pionera en l'estudi aprofundit de les taules de canvi de fora de Barcelona; però, tot i la gran quantitat de treball esmerçada (es tracta de la tesi doctoral de l'autor), el resultat és només parcialment satisfactori, en part per aquest mateix aspecte de pioner, en part segurament perquè la tesi doctoral va ser dirigida a molta distància, en part per una certa manca d'ambició de l'autor. El capítol inicial, on es podria esperar una presentació del creixement econòmic de Cervera que expliqués la decisió de crear una taula de canvi, comença amb un títol poc afortunat: "La estructura física y social de la població", que s'omple amb una petita descripció geogràfica i unes dades numèriques extretes dels fogatges i dels llibres del *Manifest*, seguida d'una ràpida revisió de les classes socials i d'un apartat de "cultura, arte y costumbres" que poca cosa aporta al tema del llibre. El capítol següent, dedicat a la conjuntura econòmica, comença amb el segle XVII i per tant tampoc no informa de les raons de l'erecció de la Taula de Canvi. L'absoluta dependència de la documentació municipal, que evidentment només es fa ressò dels problemes, no dels moments de bonança, converteix el capítol en una jeremiada: sembla que al llarg del segle no hi hagi hagut res més que bandolerisme, pestes, escassetat de cereals i altres càrregues; la simple observació dels anys entre notícia i notícia en qualsevol d'aquests aspectes permet fer-se una imatge molt menys negativa que l'oferta per Llobet. En canvi, al seu moment va ser una innovació important el capítol dedicat al conjunt de les taules de canvi, amb esment de les principals vicissituds i la bibliografia de cadascuna d'elles, si bé es troba a faltar algun intent de síntesi o d'explicació del fenomen.

El nucli de l'obra és l'estudi concret de la Taula de Canvi, amb una gran aportació d'informació sobre la petició del privilegi i la seva obtenció, la construcció dels locals i el seu funcionament, tant l'ideal, establert a les

ordenances, com el real. La descripció és clara i interessant, fora dels apartats destinats al funcionament de la Taula com a entitat econòmica, on Llobet té dificultats per a interpretar correctament les dades i comet alguns errors, com estudiar el moviment de la Taula tenint en compte només les entrades, sense fer balanç amb les sortides. De fet la Taula va tenir un èxit escàs perquè la demanda de crèdit municipal va ser sempre superior a la capacitat d'atreure capitals; el privilegi s'havia obtingut ponderant el caràcter mercantil de la vila, però la revisió dels principals dipositants mostra una societat agrària i senyorial: els ingressos procedeixen de nobles, eclesiàstics i confraries, amb alguns pagesos i ramaders forasters; mercaders i botiguers aporten una part petita dels dipòsits.

La Taula es va obrir al públic el 1607 i el 1624 l'endeutament municipal va obligar ja a una primera reforma; després, la guerra de Separació va tornar a significar el finançament del municipi amb el crèdit de la Taula i el mateix va passar durant la guerra de Successió: a l'acabament d'aquesta, la victòria del bàndol amb el qual s'havia afilerat Cervera no va poder salvar la Taula, que va tancar el 1715. Llobet utilitza una gran quantitat de documentació, de la qual en conjunt no en treu prou partit: en general es limita a extractar els documents, sense cap hipòtesi explicativa, ni cap crítica, i sense dur a terme cap comparació amb la situació de la resta de taules ni un intent seriós d'inserir la taula en la vida econòmica de la població i de la comarca: el llibre permet saber moltes coses, però no ajuda a comprendre'n gaires i això, per a una tesi doctoral, és una mancança important.

En relació segurament amb l'estudi sobre la Taula, Llobet ha prestat també atenció a diferents episodis monetaris referits a Cervera. LLOBET (1985a) explica l'encunyació de moneda a Cervera durant la guerra dels Segadors; la documentació municipal que s'utilitza dóna notícia dels passos seguits per les autoritats municipals davant el veguer-batlle, els testimonis sol·licitats per aquest i el permís per encunyar moneda de plata i de coure; l'article acaba aquí, sense dir res de com ni en quina quantitat s'encunyà dita moneda: es tracta simplement de l'exhumació d'un document municipal. Només al final, per contradir encertadament Botet i Sisó, es fa esment que l'actuació de Cervera va ser igual a la de moltes altres poblacions catalanes. LLOBET (1985b) es pot considerar com una continuació de l'article anterior: es tracta del procés judicial obert davant la sospita que Cervera hagués encunyat moneda amb data endarrerida, ja esmentat per Botet i Sisó i al qual Llobet confessa que no pot afegir res, més enllà de publicar el document en apèndix.

LLOBET (1993b) no és més que un recull de documents referits als “ploms” o “pallafes” eclesiàstiques de Cervera, amb documents que van de 1463 a 1598, si bé la major part corresponen a la segona meitat del segle XVI; no es pot considerar un treball d’història, sinó una simple edició de fonts.

El conjunt d’articles que es poden encabir sota el títol de societat fan referència a temes molt dispersos. LLOBET (1991b) recull deu escrits d’enemistat, molt diferents, dels quals vuit pertanyen al segle XVI. N’hi ha per tots els gustos, en prosa i en vers, però els cinc primers tenen en comú que hi intervenen personatges de la baixa noblesa o dependents seus; caldria segurament posar-los en relació amb les bandositats de l’època i amb la pobresa de molts d’aquests cavallers. Els tres darrers, anònims, s’adrecen un contra els eclesiàstics i els altres dos contra els paers. En apèndix es publiquen tots els documents, que permeten copsar diversos aspectes de la vida diària de l’època.

MIRÓ (1992) estudia el costum d’elegir un “rei” durant determinades festivitats, fet que donava pas a pràctiques transgressores dels costums habituals. El cas de Cervera està ben emmarcat en costums semblants d’altres llocs. La festa era organitzada per les confraries de fadrins i anava acompanyada de captes més o menys obligatòries. Tot i les prohibicions eclesiàstiques contra aquestes pràctiques, sobretot al segle XVI, costen de desarrelar.

La resta d’articles sobre aspectes socials fan referència a persones concretes. Així LLOBET (1992b) dóna notícia d’un cerverí, Lluís Guiu, que s’embarcà cap a Amèrica el 1514 com a criat d’un matrimoni barceloní. L’article parteix d’una simple anotació en el registre de passatgers que embarcaven a Sevilla per parlar de la família Guiu, en especial el pare, Salvador, un botiguer acomodat, i de les seves activitats, mentre que l’aspecte que dóna títol a l’article i ocasió a la publicació queda com una mera anècdota.

PLANES (1995) dedica un llarg i molt interessant article a Joan Pau de Folcràs, nét d’un emigrant francès i fill d’un mercader cerverí que aconseguiria comprar la carlania d’Anglesola i emparentar amb una família de la petita noblesa: els Calders de Segur. En una història que sembla una novel·la i que l’autor redacta una mica com una novel·la, veiem un bon exemple d’aquesta burgesia de negocis, tan emprenedora com poc escrupolosa, atenta a qualsevol possibilitat de guany, des del comerç a l’arrendament de drets senyorials o al pur exercici de la usura, ben arrelada en l’administració municipal, que aplanava el camí cap a l’ennobliment a través de la compra de senyories. Veiem també com en el millor fulletó, la sèrie de baralles, morts naturals o violentes, plets que van

dirigint el destí de les persones i de les famílies, i com s'usa el teler dels enllaços matrimonials com a forma d'enriquiment i d'ascens social, si bé no sempre amb èxit. Per cert que seria interessant esbrinar el perquè del sovintejat costum de les cases bones cerverines de l'època d'entroncar amb *infanzones* aragoneses: potser era la manera més fàcil d'accedir a la noblesa?

Llobet ha dedicat dos articles (LLOBET, 1992c i 1994b) a sengles testaments que l'ordre lògic ens porta a estudiar en ordre invers al de la seva publicació. LLOBET (1994b) fa referència a una dama de la baixa noblesa, Isabel Sacirera, casada tres vegades però morta sense fills, el testament de la qual va ser escrit, i segurament segons Llobet també redactat, pel prevere Baltasar Sança, del qual ens ocuparem a continuació. L'article presenta ràpidament la testadora i la seva família i publica el testament, que no esmenta els béns de la difunta, que no en tenia la lliure disposició, sinó només les deixes. El punt més interessant per entendre la mentalitat de l'època, tot i que Llobet no hi fa referència, és que la major part de les deixes són fetes en forma de censals al 5 % que els marmessors s'hauran d'ocupar de comprar. L'altre testament estudiat per LLOBET (1992c) correspon al mateix Baltasar Sança, que escrigué el testament anterior; les deixes d'aquest prevere van destinades a les persones del seu servei, a un retaule a la Guardia-lada i unes pintures a la capella de Sant Mateu de Cervera i també a causes pies per a activitats religioses, així com per a "donzelles maridar" i per a vestir nois i noies pobres. La part més important de l'article correspon també a la publicació del testament.

Religiositat i església

Les qüestions religioses i eclesiàstiques han estat també objecte de relativa atenció, si bé només sobre aspectes molt concrets i secundaris. A part dels treballs relacionats amb aquest tema que ressenyarem en els apartats de lletres i art, podem citar l'estudi de LLOBET (1998c) sobre el document fundacional de l'Hospital de la Misericòrdia, que li permet descriure les finalitats de la institució (acollida d'infants orfes) i l'organització del centre; el treball es completa amb una descripció de l'emplaçament i vicissituds de l'edifici. En un altre treball (LLOBET, 1993a) es publiquen tretze documents, la majoria sense gaire interès, referents a les relacions del municipi cerverí amb el nou bisbat de Solsona; per cert que l'article s'il·lustra amb una sèrie de fotografies de la Universitat de Cervera, ben fora de lloc atès que el darrer document publicat és de 1605.

La major part dels treballs de tema religiós o eclesiàstic són obra de Ramon Miró. Podem citar en primer lloc MIRÓ (1991), que estudia l'aparició i difusió del culte a sant Isidori, advocat contra la vèrtola, la primera notícia del qual és de 1483, que Cervera va votar el 1507 i que va arrelar a Mollerussa, on ja tenia una capella a mitjan segle XVI. MIRÓ (1995a) és un bon estudi de les confraries cerverines, ben emmarcat en la història general del tema i amb atenció a les seves finalitats, a la seva revifada al segle XVI i als grups socials dominants en cadascuna d'elles, que es complementa bé amb MIRÓ (1994b), dedicat a l'estudi de la confraria de Santa Maria, per bé que la major part de l'article fa referència a l'edat mitjana; pels segles XVI-XVIII només aporta notícies dels capitans d'alguns anys, amb una interessant observació sobre l'ascens social del càrrec: al segle XVI trobem entre els capitans molts blanquers, mentre que al segle XVIII l'ofici dominant són els notaris. MIRÓ (1995b) estudia la predicació de la Quaresma a Cervera als segles XV i XVI, tot recalcant la importància dels predicadors com a difusors culturals; per desgràcia la documentació disponible només li permet establir la nòmina dels predicadors i la quantitat que reberen. Tanmateix queda patent que les prèdiques quaresmals eren gairebé una especialitat de les ordes religioses, en especial dels dominics (oficialment orde de predicadors), que al segle XVI s'encarregaren de la predicació 23 anys enfront de 9 els agustins i 7 els franciscans; la major part dels predicadors residien a Cervera, però tres dominics procedien del monestir barceloní de Santa Caterina i hi hagué alguns altres predicadors forasters.

Lletres i arts

En l'apartat referent a les lletres, cal fer esment en primer lloc dels treballs relacionats amb les escoles. MIRÓ (1999a) es limita a establir el llistat dels mestres contractats pel municipi i el salari que els era pagat, amb algunes poques notícies més. LLOBET (1998a i 1999) estudia les escoles de *Gramàtica*, o sigui de preparació per als estudis superiors, que Cervera havia fundat a l'edat mitjana. El més interessant del treball és la identificació dels llibres escolars i dels anys en què està documentat el seu ús; de menys interès és el llistat de mestres i la part (molt curta) relativa als estudiants. El conjunt acaba amb la publicació de 72 documents referents a l'estudi, la major part contractes amb els mestres, que resulten molt repetitius; hauria estat preferible publicar-ne uns pocs i, en tot cas, les parts d'altres que significuessin alguna novetat.

Pel que fa a les obres literàries publicades a Cervera, LLOBET (1987) analitza els dos poemes en català publicats en honor del Sant Misteri l'any 1633. Això li dóna peu a parlar de la història del Sant Misteri, del seu robament i recuperació l'any 1619, i de la capella que li fou dedicada i de les festes que se celebraren amb motiu de la seva inauguració l'any 1633, amb una llarga digressió sobre quantes misses es van dir, qui les va dir i qui hi va predicar, francament estalviable atesa la finalitat de l'article. Un dels poemes, la *carta* de Gaspar Altisent, identificat com el pintor del mateix nom que treballava a Cervera per aquests anys, és d'estil planer i mètrica senzilla, mentre que l'altre, la *Verdadera relació* usa un vers i un llenguatge molt més cultes i el seu autor, que signà Jeroni Seugon és identificat com Rafael Nogués, poeta barroc i professor de l'Estudi General de Barcelona. A LLOBET (1988b) repeteix gran part de la introducció de l'article anterior i amplia l'estudi a tots els poemes editats amb motiu de les festes del Sant Misteri els anys 1620 i 1633; Llobet discuteix després l'autoria de l'obra en castellà *Triunfo del Santo Misterio*, que tot i que digui a la portada que fou feta pel mercader cerverí Pere Giscafó i que Duran i Sampere s'inclini per atribuir-la al jesuïta Jaume Puig, també cerverí, però resident a Barcelona, Llobet creu que devia ser obra d'un jesuïta, però de llengua castellana, a qui el P. Puig hauria encarregat la confecció de l'obra. Una altra cosa són els poemes inclosos en aquesta, tant els de 1620 com els de 1633. El 1620, pel torneig de nobles, els mantenidors feren compondre uns grandiloqüents i abarrocats versos en castellà, mentre que els pagesos es presentaren davant les autoritats amb uns senzills versos de circumstàncies en català. Els cavallers que participaren en el torneig del 1620 i els que ho feren en el joc de l'*estaferm* de 1633, portaven estendards i quartetes al·lusives, de vegades d'un conceptualisme ben difícil, la immensa majoria d'elles escrites en castellà. Llobet diu que era la baixa noblesa de la comarca la fautora d'aquests textos; més aviat m'inclino a pensar que hauria de dir la que els encarregà: capellans i frares en devien compondre la majoria. I el mateix es pot dir dels poemes (per dir-ne així) aportats per les capes altes de la població de Cervera, entre els quals el castellà va ser també altament majoritari. La conclusió general dels dos articles podria ser que un petit nombre de clergues i potser algun notari aportaven els materials per al prestigi social del castellà entre les classes altes de Cervera i la seva comarca. LLOBET (1996a) publica tres cartes relacionades amb els fets anteriors: una del rector de Vallfogona, Francesc Vicent Garcia, de condol pel robatori del Sant Misteri l'any 1619, i dues més de Gaspar Altisent i del jesuïta Jaume Puig felicitant les autoritats per la recuperació de la relíquia l'any següent; les tres cartes són en català i publicades en apèndix.

Finalment, tot i que el treball no té una intenció històrica, sinó filològica, esmentarem la transcripció i estudi lingüístic de l'acta que narra una curació atribuïda a la relíquias del Sant Misteri l'any 1566 (PEREA, 1995).

En referència a l'art, comptem per al segle XVI amb una obra de conjunt (LLOBET, 1990a); el propòsit és donar a conèixer els escultors, pintors i argenters residents a Cervera o que hi van treballar i, si és possible la identificació de les seves obres. La primera part, dedicada als artistes, permet identificar 18 escultors, 16 pintors i 25 argenters, la majoria dels quals residents a Cervera; en alguns casos, es tracta de vertaderes dinasties, com els escultors Guerau i Rubió, els pintors Corona i Alegret o els argenters Tarroja, Balaguer o Mensa; s'estudien també alguns contractes d'aprenentatge, amb fadrins vinguts de vegades de ben lluny. En la segona part s'estudien les obres conservades, fet que permet entreveure que els artistes cerverins treballaven també freqüentment a la Segarra i el baix Solsonès i fins i tot bastant més lluny de vegades; naturalment, per la major facilitat de transport, els argenters tenien un radi d'acció més ampli que escultors i pintors. L'examen de les obres no permet fer-se una idea de la major part dels artistes, però en conjunt es tracta d'una producció prou digna, tot i que una mica tradicional: el renaixement no comença a aparèixer fins a la segona meitat de segle. D'altra banda, l'ampla nòmina d'artistes cerverins o assentats a Cervera és una bona mostra del bon moment social i econòmic que travessà la comarca sobretot a la segona meitat del segle XVI. En conjunt es tracta d'un estudi ben construït i amb un aprofitament òptim dels materials disponibles, dotat a més d'un triat apèndix documental, d'una bona selecció de reproduccions i d'un útil índex alfabètic. Una mica continuació de l'anterior es pot considerar LLOBET (1998b), estudi de sis retaules construïts a Cervera al primer quart del segle XVII, en el qual es descriuen les dades conegudes de cadascun d'ells i es publiquen vuit documents que hi fan esment. No hi ha cap referència que relacioni les obres ni els artistes amb l'art de l'època ni cap valoració del seu valor artístic. Encara que és ja del segle XVIII, com que és anterior a la vertadera partió d'aquest segle que representa la fi de la guerra de Secessió, esmentarem aquí LLOBET (1989a), que descriu el retaule construït per l'escultor Fèlix Ribes per a l'altar de la capella de la paeria. Després d'una breu descripció de l'ampliació de la casa de la ciutat i de la construcció de la capella, es fa menció de l'acord de construir el retaule i de l'encàrrec a Fèlix Ribes, del qual s'aporten algunes dades biogràfiques. L'article acaba amb una descripció de les vicissituds posteriors del retaule i la relació de les parts que se n'han conservat. En apèndix publica el contracte, entre l'ajuntament de Cervera i Fèlix Ribes, de la construcció del retaule.

Els estudis sobre pintura només estan representats per un treball (MATA, 1998) referent a una Verge del Roser procedent de Santes Creus i atribuïda als pintors cerverins Cristòfor i Pere Alegret; s'estudia aquesta família de pintors i es fa la relació de les obres d'ells que es coneixen.

La música ha estat objecte d'estudi per part de MIRÓ (1999b), que fa un repàs de les notícies sobre joglars i músics que es troben a la documentació municipal entre el segle XIV i el segle XVIII. La part més interessant és la relació d'instruments amb el seu any d'aparició, tanmateix encara seria més útil si s'hagués fet constar també la data de la darrera menció. En canvi tot el llistat de cites extretes dels llibres municipals té un interès molt petit i la llista alfabètica de músics una simple pèrdua de temps i paper, donat que cap d'ells té el més mínim interès des del punt de vista artístic: en conjunt, moltes pàgines pel que s'hauria pogut dir en molt poques si s'hagués elaborat més. Una cosa semblant es pot dir de MIRÓ (2000), simple llistat de notícies de músics i joglars que només té algun interès al final, quan descriu l'evolució des del jocular que actua sol a la cobla.

El segle XVIII

La producció historiogràfica corresponent al segle XVIII és molt més important que la dedicada als segles anteriors i es refereix en gran part als aspectes polítics i municipals i, sobretot, a la Universitat en els seus diversos aspectes.

Política general i municipal

La primera obra a tenir en compte és DURAN (1990), reedició del llibret de divulgació de 1963, en el qual, a partir de l'obra clàssica de Corts, repassa les relacions de Felip V amb Cervera. L'obra és important per la seva ràpida, però clara presentació del creixement de Cervera al segle XVI i de la seva situació econòmica, social i política a la vigília del conflicte; però sobretot perquè en el seu moment va representar un trencament important amb la visió tradicional i oficial d'aquesta relació, sobretot desmitificant aspectes com la lleialtat constant de la ciutat a la causa filipista, el paper dels síndics a Madrid i l'erecció de la Universitat, si bé alguna de les conclusions, com que la substitució de les diferents universitats catalanes per la única de Cervera "fou la reconeixença de

la unitat de les terres catalanes”, o que la Universitat no fou millor perquè durà massa poc, estan més guiades pel patriotisme que per la fredor científica.

Des d'una òptica molt diferent, TELLO (1990a) es planteja l'estudi del borbonisme popular cerverí, si bé va molt més enllà del que indica el títol; amb l'ajuda d'un gran bagatge bibliogràfic i documental i un sòlid ofici d'historiador, repassa les relacions entre les classes socials i els diferents nivells de poder i també la seva posició davant els conflictes bèl·lics com a mitjans per entendre i revisar el “mite” de l'afecció de la societat cerverina a Felip V. De passada, les seves pàgines ofereixen en molts aspectes la millor visió de la història cerverina als segles XVI i XVII, però, fins i tot admetent que els enfrontaments de la ciutat amb la Generalitat sobrepassessin les pugnes normals entre poders (que no m'ho sembla), contra la proposta de Tello de fonamentar en aquesta pugna i en la pugna amb els feudals veïns el borbonisme de Cervera, hi ha dos fets a parer meu són molt importants: que aquesta situació es donava en moltes altres viles que no per això van borbonejar i que el pretendent es presentava igualment com un rei. En qualsevol cas és evident que la repressió austriacista de 1706, que afectà sobretot les classes baixes, decantà la ciutat en favor de Felip V de Castella. L'encert en el partit pres no estalvià a Cervera de caure sota el poder absolut del monarca: tot i un tracte comparativament favorable respecte a la resta del Principat, Cervera no s'escapà de l'augment de la fiscalitat (els cerverins segurament pagaven menys que la resta de Catalunya, però pagaven més que abans): el poble baix es pogué sentir enganyat per l'oligarquia dominant, que havia passat a monopolitzar l'ajuntament, mantenia l'antic *manifest* vora el nou cadastre i sotmetia la població a les quintes per fer soldats, de les quals els privilegiats estaven exempts, i que es traduïen en una nova imposició a repartir entre els gremis per a pagar soldats professionals i evitar la quinta. Els avalots de 1742 i 1743, promoguts pel *gremi de la bona voluntat*, a la vegada un motí de resistència contra les quintes i contra les autoritats locals, encapçalat per crits de “visca el rei i les calces d'estopa”, assenyalen molt bé la ira del poble de Cervera contra la situació sortida de la guerra i, a la vegada, l'inici del declivi del sistema de regidors nobles i vitalicis. Si l'alabança reial era només una coartada o realment el poble cerverí creia que el rei era irresponsable del nou ordre creat amb el seu adveniment, és difícil d'escatir, tot i que el realisme absolutista cerverí seria potent encara al segle següent. En tot cas, els enfrontaments donen a Tello l'oportunitat d'estudiar l'anatomia i la fisiologia de la societat cerverina de l'època, no com un cas tancat, sinó com una aportació de la història local a la comprensió històrica general.

La resta d'obres d'història política tenen una amplitud i una ambició molt més limitada. VERDÉS (1993) narra els antecedents i els esdeveniments de la guerra de Successió a Cervera, distanciant-se de les explicacions tradicionals i intentant copsar els enfrontaments socials i els fets polítics que expliquen el decantament proborbònic de la ciutat, per acabar assenyalant la complexitat del tema i la necessitat de més investigació.

PLANES (1997) estudia breument i publica la representació de les comunitats de preveres de la part nord de la diòcesi de Solsona i del sínode del bisbat contra la petició dels síndics cerverins a Madrid que el bisbat de Solsona fos traslladat a Cervera. LLOBET (1990b) fa referència a la visió des de Cervera de l'enfrontament amb la França republicana, aprofitant la documentació municipal; té interès pel que diu de Cervera i pel que té d'extrapolable a moltes altres ciutats o viles catalanes: les escasses i segurament poc comprensibles notícies dels primers temps de la revolució, la commoció i el fervor patriòtic que va suscitar l'execució de Lluís XVI, els maldecaps per les contínues demandes de tropes i diners; la necessitat d'organitzar rondes nocturnes contra "els pertorbadors de la pública quietud", que segons el bisbe de Solsona serien "muchos patricios que reciben con gusto ideas sediciosas"; i, davant del cansament de la gent per les despeses de la guerra i el poc èxit de l'exèrcit propi, l'apel·lació del corregidor al patriotisme dels cerverins amb una proclama en català; en apèndix es publiquen nou documents prou interessants.

Molt pròxima a la problemàtica política hi ha la del regiment del municipi, camp en el qual disposem d'una obra (PORTELLA, 1989, tesi doctoral no publicada) important pel seu plantejament i el seu abast secular. Els objectius no poden ser més lloablement ambiciosos: mostrar el context geogràfic i històric de la ciutat des dels seus orígens, amb la finalitat de comprendre millor l'època estudiada, descriure el règim municipal i el seu funcionament, dilucidar les raons de la fidelitat borbònica, analitzar l'evolució demogràfica i social, el paper de la universitat i la influència religiosa, així com descriure les reformes urbanes, les condicions higièniques i sanitàries, estudiar la vida econòmica de la ciutat i la càrrega impositiva, amb el colofó de la transcripció dels documents més importants.

Per desgràcia l'enfocament d'aquest projecte tan ambiciós és molt restringit: sembla com si Cervera existís suspesa en l'espai, tan poques són les referències a problemàtiques generals o a altres poblacions; pitjor encara, la font és pràcticament única, els llibres municipals. Això permet a Portella les millors

pàgines en aquells temes pels quals la informació municipal és suficient i fidedigna (reformes urbanes, condicions higièniques, tributació...); per molts altres temes però, la documentació resulta insuficient o esbiaixada o les dues coses a la vegada, fet que no sembla haver preocupat gaire ni l'autor ni (i això és encara més greu) el director de la tesi; d'altra banda, Portella resulta sovint excessivament crèdul respecte a la lletra de la documentació municipal, fet que el fa incórrer en expressions o afirmacions que haurien d'haver estat més matisades (per donar només un exemple: en la lluita subsegüent a la negativa de Cervera a obrir les portes a les tropes de l'arxiduc el 1705, haurien mort seixanta assaltants i només un cerverí). En definitiva, dir que la tesi no és més que un inventari de fitxes de documents ordenades segons temes no seria tota la veritat, però seria gran part de la veritat i així es fa erudició, i no pas de la millor, però no es fa història.

Explicar i discutir en detall l'obra de Portella allargaria i contrafaria aquesta recopilació més del convenient; em limitaré, doncs, a ressaltar alguns punts ben treballats i altres que considero necessitats de molta més investigació i del recurs a altres fonts; en un cas i l'altre em limitaré a alguns casos més sobresortints; com que no es tracta, però, de traçar un llistat de *deure* i *haver*, expressaré les meves opinions resseguint l'ordre de l'obra.

El marc històric és francament decebedor: no es diu gairebé res dels orígens medievals de la vila i l'evolució posterior es resol amb una sèrie de notícies poc connexes i gens explicatives; només eleva el to la discussió sobre el botiflerisme cerverí, que atribueix bàsicament a l'atorgament del títol de ciutat, l'ennobliment de Ramon de Navés i l'oposició a la noblesa rural austriacista. La descripció del municipi, tant el tradicional com el borbònic, és molt clara i, sense aprofundir gaire en els conflictes socials, sí que indica que l'ampliació amb els procuradors síndics no serví de res, perquè els nomenats eren nobles o doctors, pròxims a l'oligarquia municipal, mentre que la introducció el 1766 dels diputats del comú i el síndic personer retornaren un cert poder als gremis.

Pel que fa a la demografia, el recull de dades dels censos és correcta, excepte la manca de crítica que revela l'acceptació d'un manuscrit que atorga a Cervera 1.200 veïns el 1802, cosa que implícitament el porta a acceptar que la població de la ciutat hauria doblat entre 1787 i 1802. També la manca de crítica apareix al parlar de l'important episodi del gremi de la "Bona Voluntat", que és despatxat amb unes ratlles de la versió municipal dels esdeveniments; més que a manca de crítica cal atribuir directament a ignorància la menció en els censos del grup

“militars”, que no identifica amb els nobles i que li fa dir que Cervera tenia un 9 % de població militar; la perla d'aquest apartat és, però, l'afirmació que “hay un mayor porcentaje de cónyuges masculinos que femeninos”.

En economia està ben estudiada la problemàtica de l'abastiment municipal de la carn i del gel i els problemes que comportaven; en canvi no sembla haver entès prou bé tota la problemàtica del pòsit i de l'abastiment del pa. També es pot destacar el bon estudi de la qüestió impositiva, tot i que no vull ni qualificar l'afirmació de Portella (amb l'acord del director de la tesi) que “La Corona de Aragón sólo contribuyó al fisco de la monarquía a partir de los decretos de Nueva Planta”; potser per això la Taula de Canvi de Cervera aconseguí funcionar fins a 1717 “al tiempo que declinaban irremisiblemente otras tantas del Principado”: de fet no hi ha res més efectiu que un bon decret *por derecho de conquista*, per a fer declinar el que sigui; però de fet, només les taules de ciutats austracistes com Barcelona, Girona i Vic continuarien obertes durant el segle XVIII.

En la descripció de la Universitat es fa molt més recurs a la bibliografia que en la major part dels temes tractats i hi ha una notable aportació de materials, si bé amb un cert desordre; tanmateix aconsegueix extreure unes conclusions prou equilibrades, obtingudes sobretot mitjançant la juxtaposició de parers diversos. També les descripcions de les institucions escolars locals, l'urbanisme i les obres públiques i el problema de l'aigua, la sanitat i la medicina es beneficien de la bona informació de la documentació municipal i resulten en conjunt correctes. Un aspecte tan rellevant com la religió es pot considerar ben descrit si ens limitem als aspectes d'organització eclesiàstica, l'acumulació de riquesa en mans de les institucions religioses i les seves relacions (sovint turbulentes) amb el municipi; la resta és ignorada.

Com és natural, les conclusions repeteixen els encerts i errades de l'obra, però en conjunt són molt millors que el cos de l'estudi; només destacaria com a aspecte negatiu l'estirabot de justificar el filipisme cerverí per la semblança de la Segarra amb Castella: tot i que a continuació afegeix que “hay muchos más condicionantes y de mayor relevancia”, no en cita cap altre.

En conjunt, es tracta d'una gran aportació de materials que necessiten però d'una feina tant d'elaboració com de contextualització; la capacitat de treball de l'autor està fora de dubte, però que hagi pogut passar com a tesi doctoral és un trist indicador de la situació universitària al nostre país. PORTELLA (1986a) i PORTELLA (1988) són dos articles extrets de la tesi i queden per tant ressenyats

en aquesta.

CASTELLS (1990) utilitza testaments de regidors cerverins per a investigar sobre la seva religiositat; ofereix una bona mostra de les actuacions de religiositat pública, sobretot a l'hora de la mort, que permet endinsar-se en la mentalitat de les classes altes de Cervera i possiblement d'altres poblacions semblants. L'apartat dedicat a la religiositat privada és necessàriament molt més curt i en part és difícil de separar de la pública: els indicis s'han d'extreure de les mencions d'objectes religiosos, llibres i alguns objectes de plata (de qualitat a la vegada artística i monetària, com diu molt bé Castells) que figuren en els inventaris.

Un altre article del mateix autor (CASTELLS, 1993) és una bona mostra de com temes que poden semblar nimis proporcionen ensenyaments importants sobre la societat de l'època. L'estudi dels càrrecs subalterns de l'administració municipal, la major part d'ells relacionats amb l'agricultura, permet veure la diferència entre el règim anterior a la Nova Planta, quan aquests càrrecs eren elegits per insaculació o cooptació, i el règim borbònic, en el qual la designació dels càrrecs és una exclusiva dels regidors. Tot i que els càrrecs eren anuals o bianuals, sovint les mateixes persones o famílies els detenien durant llargs anys; d'altra banda, tot i la relació de molts d'aquests càrrecs amb el control de l'activitat agrària, els obtentors no sempre eren pagesos.

LLOBET (1993c) estudia els canvis en l'urbanisme cerverí al segle XVIII, però arrencant de l'embranchida de la ciutat al XVII; a pesar de les destruccions sofertes a causa de la guerra, la situació de cap de corregiment i la Universitat expliquen el creixement de la ciutat al set-cents, que es materialitza, a més de la construcció de la Universitat, en la urbanització del Capcorral i en diverses obres en esglésies, tant noves com refetes.

Societat i economia

Diversos aspectes de la societat cerverina apareixen en les obres generals i en les dedicades a la Universitat. Específicament sobre temes socials només trobem tres treballs i encara tots ells una mica tangencials al tema. CASTELLS (1997) estudia la família dels Brach, menestrals mitjans, d'ascendència francesa només un membre de la línia cabalera dels quals aconseguirà un cert ascens social. La documentació utilitzada és interessant, però segurament l'article

hauria guanyat amb menys acumulació teòrica, que no sempre sembla ben païda i que d'altra banda es basa en bibliografia centrada en l'estat espanyol, dins del qual l'autor no fa diferències en l'organització i el funcionament de la institució familiar. Així s'afirma, invocant l'autoritat d'un autor murcià, que la transició per via femenina resulta una amenaça per a la unitat del patrimoni: es veu que a Cervera no hi havia pubilles! (o més aviat és a Múrcia, on no n'hi havia?). També tota la part dedicada a estratègies matrimonials i consideració social hauria guanyat molt, en primer lloc, amb un arbre familiar més clàssic i intel·ligible i, en segon lloc, amb una explicació més planera i menys preocupada per buscar complexes estratègies en el fet que els casaments es fessin fora de l'ofici i, fins i tot, fora de la menestralia: al cap i a la fi, tot i ser menestrals com l'avi, cadascun dels membres coneguts optà per un ofici diferent. En canvi, amb prou feines s'estudia l'enriquiment i l'ascensió social: que el nét d'un emigrant francès arribi a canonge de la Seu d'Urgell no sembla que faci fred ni calor a l'autor.

Més entitat té l'article que MOLAS (1993) dedica als Moixó, una família de mercaders amb una ràpida ascensió social a través de la participació en els càrrecs municipals i la posterior fidelitat a la monarquia. Cavallers el 1612 i honorats amb la dignitat de noble el 1653 després d'haver jugat a dues bandes durant la guerra dels Segadors, van ser més tard decidits filipistes des del primer moment i assoliren el 1760 el títol nobiliari de baró "de las Juras Reales". Diversos membres de la família ocuparen càtedres a la universitat de Cervera i càrrecs a Amèrica, on més d'un morí violentament durant les guerres d'independència, com Benet Maria de Moixó, bisbe de Charcas, l'obra del qual va ser publicada pel seu nebot, el baró Lluís Maria; aquest, retornat a Cervera, acabaria abraçant la causa carlina i moriria a l'exili. Molas fa un detallat estudi dels membres de la família, que de vegades, al fil dels entroncaments matrimonials, és potser fins i tot massa prolix.

També aspectes socials, però des d'un prisma molt diferent, atès que es tracta de les relacions dels gitanos amb Cervera, té l'article de PORTELLA (1986b). En realitat les notícies de Cervera es limiten als seus primers contactes amb la vila al segle xv, notícies tretes del *Llibre de Cervera*, de Duran i Sanpere, i a un darrer apartat sobre el segle xviii en el qual es recullen, sense gaire ordre, unes poques notícies dels llibres municipals i d'alguns autors sobre la presència de gitanos a Cervera o a la Segarra. El més "interessant" és que en les visites a la ciutat de Felip V, el 1701, i de Lluís I, el 1724, hi participaren balls de gitanes. La resta de l'article està confegida amb un resum de notícies sobre gitanos a la

corona espanyola i en especial la legislació que els afectava, unes dades del cens de 1785 a “les províncies catalanes” (?) i unes disquisicions sense cap base documental sobre la distribució social dels gitanos. El més trist del cas és que es publica en una revista que utilitza la paraula «universitària» en el seu títol.

En l'aspecte econòmic, la historiografia recent sobre Cervera i la Segarra reposa bàsicament en els treballs d'Enric Tello (en especial TELLO, 1995), ampli resum de la seva tesi doctoral, llegida el 1987. El primer que cal dir és que es tracta realment d'una tesi: parteix d'una pregunta, es planteja una hipòtesi i li dóna resposta, cosa que no vol dir que aquesta no sigui discutible. La pregunta és perquè la Segarra no mostra al segle XVIII el creixement econòmic que s'acostuma a atribuir al segle XVIII català; la hipòtesi és que el pes del feudalisme permet formes usuràries de renda que impossibiliten la inversió agrària que hauria de permetre el creixement. La tesi, l'explicació d'aquest fet, s'estructura en un fil explicatiu clar, que comença per la descripció del règim senyorial, el predomini del delme en les rendes senyorials, acompanyades de vegades de privatives, sobretot dels molins i dels forns, i de talles o quísties; la terra en canvi estava generalment cedida en quasi-propietat emfitèutica, que només proporcionava al senyor unes rendes “desplomades”, de manera que les vertaderes rendes sobre la terra s'obtenien a través de l'endeutament i tenien com a figura central, si bé no única, els censals, en gran part en mans dels propietaris benestants i els privilegiats, en especial les institucions eclesiàstiques. Aquesta part ha estat publicada com a article independent a TELLO (1986a).

El marc institucional explica en part el repartiment de la terra i de la riquesa, que, com demostra Tello, no eren fets paral·lels atès que els prestadors no tenien afany d'ampliar la propietat, sinó les rendes, a no ser que es tractés de terres de regadiu, sempre cobejades. TELLO (1986b) dóna una visió ampliada d'aquest tema. El capítol tercer es dedica a explicar, a partir de l'estudi de diferents exemples, com s'assolia la categoria de rendista a través del comerç, del crèdit i d'enllaços matrimonials convenientment escollits; aquest capítol conté també interessants pàgines sobre el cadastre o sobre l'actuació d'un pagès - comerciant - prestador de grans o d'animals de treball o arrendador de béns senyorials. El grup més important de censalistes cerverins accedia, però, al capital i les rendes per un camí diferent: es tracta dels eclesiàstics, com a particulars i en especial organitzats en les dues comunitats de preveres i de Sant Nicolau, de les quals Tello estudia l'extracció social dels seus membres i les disponibilitats monetàries, invertides generalment en censals o en compra de rendes sobre la

terra (delmes, herbes, etc.), que convertien els eclesiàstics cerverins en creditors universals de la comarca, fins al punt que la confraria de preveres esdevingué en 1743 administradora i garant del deute de la ciutat de Cervera.

Després d'aquesta anàlisi del comportament de l'economia de l'antic règim centrada per la demanda-oferta de diner i les seves formes, Tello passa a presentar la seva tesi: el perquè de la no arrencada de la Segarra al segle XVIII, que l'ha mantingut fins als nostres dies a la "Catalunya pobra". La idea central és que l'organització abans descrita portava a "una forma capitalista de creixement que no cerca la maximització del producte 'per capita' sinó el benefici" (p. 275), de manera que només és capaç de crear riquesa polaritzant-la socialment i geogràficament, fet que comporta que el resultat final no sigui el desenvolupament, sinó el subdesenvolupament. Tello privilegia aquesta explicació davant la que es basa en factors d'índole natural (clima, sòl, etc.) o la que confon endarreriment amb immobilitisme. En la demostració comença per la distinció de les zones que havien començat a produir per a vendre enfront de les que continuaven produint per a consumir, entre les quals hi havia la Segarra, que mantenia el tradicional sistema agrari mediterrani de monocultiu en bancals, amb predomini del cereal amb uns rendiments baixos i irregulars, situació que no començaria a canviar fins a mitjan segle XIX. Els rendiments eren encara més baixos si es procedia a augmentar la superfície conreada: les noves terres eren de qualitat inferior i la quantitat mitjana d'adob disponible disminuïa. La ramaderia, sobretot ovina, era el gran complement al conreu de cereals, però l'equilibri entre una i altra dedicació resultava difícil, sobretot si es procedia a l'artigament de noves terres; només la transhumància millorava la situació, però era poc important a la Segarra. La desforestació i l'augment de població també provocaven falta de llenya, de manera que era impensable l'altre mitjà d'adob tradicional, els formiguers, al mateix temps que els boscos tendien a disminuir, amb severes conseqüències sobre el règim de pluges i l'erosió del sòl.

A pesar de la migradesa dels excedents, la Segarra participà en el creixement comercial català del XVIII, però no prou per a provocar el canvi de produir per consumir a produir per a vendre, si bé és evident que disposar de productes comercials era a la vegada una aspiració i una necessitat: el creixement de la vinya i el comerç d'aiguardent en són segurament la millor mostra. Per tancar aquest tema, TELLO (1986c) es pregunta per les raons de la persistència del conreu intercalat (blat vorejat per vinya i/o ametllers i/o oliveres): la finalitat podia ser evitar una major degradació edàfica, disminuir el risc o bé obtenir els

recursos monetaris complementaris i indispensables, a més d'ocupar els temps morts en el treball dels cereals; el resultat era en qualsevol cas una explotació condemnada a rendiments necessàriament pobres, però més segurs en tots els sentits que els resultants d'una producció especialitzada.

Una forma alternativa per no passar de la pobresa a la misèria era la indústria rural; Tello estudia l'artesanat ceriverí i fa una digressió potser massa llarga sobre la indústria catalana abans de parlar de la introducció a la Segarra de torns de filar cotó a partir de mitjan segle XVIII, però la introducció de les màquines de filar va fer que aquesta fos una activitat de curta durada; i més tard la carència de força motriu (aigua o carbó) deixava necessàriament la comarca fora de qualsevol intent industrial. Aquest apartat va ser publicat com a article independent a TELLO (1987).

En les conclusions, Tello ressalta que l'immobilitat bàsica del mode de producció a la Segarra es devia a l'estructura agrària i a l'orientació rendista dels benestants. Això portava a una gran dispersió de la propietat i encara més de les parcel·les, generalment de policultiu intercalat, inadequat per a una explotació comercial, però adient a les necessitats de la petita pagesia, que havia pogut mantenir la propietat de gran part de la terra de secà, per bé que no tant de la de regadiu. Aquesta petita pagesia es veia, però, obligada per la coacció feudal i tributària a acudir al mercat quan les condicions li eren desfavorables i es veia perjudicada per l'augment de la població i dels preus. Aquest punt ha estat ampliat a TELLO (1990b); les possibilitats d'obtenir ingressos fora de l'explotació familiar eren escasses, de manera que la característica principal d'aquesta pagesia era l'endeutament crònic, que ofería a les classes benestants bones possibilitats d'inversió rendista. Perquè es preferia aquesta inversió fàcil i segura a la inversió productiva? Segons Tello la pobresa dels sòls o del clima no són una bona explicació; els capitals no faltaven, però la preferència no era la inversió productiva, sinó el crèdit sense inversió. La permanència d'aquesta forma segura de renda és un factor de manteniment de l'endarreriment: l'autoexplotació pagesa fa que no hi hagi interès en comprar la terra, que si s'havia de fer treballar donaria més feina i menys guanys que els censals carregats damunt d'ella. A pesar de la sobreexplotació a la qual se sotmetien els conreadors, el pes conjunt de les exaccions comportava sovint l'endeutament progressiu, fins a la pèrdua de la propietat, primer venuda a carta de gràcia i després definitivament. Aquesta situació no acabaria fins després de la reforma liberal, amb el precedent del no pagament de delmes i censos que va començar amb la guerra del Francès i que representà "l'eutanàsia del rendista". Amb un

cobrament de les rendes i pensions cada vegada més insegur, els seus perceptors van buscar la salvació en la inversió productiva, amb sort desigual; el ferrocarril certificaria el final d'una etapa, però els canvis bàsics s'havien produït amb anterioritat. En definitiva, l'extracció de l'excedent a través del censal i altres formes relacionades eren responsables del manteniment de la petita propietat pagesa i de la manca d'inversió, i per tant de l'endarreriment de la Segarra, col·locada en la Catalunya pobra des del desllorigador del segle XVIII.

La tesi està ben defensada i ben travada, però s'hi poden fer algunes consideracions: en primer lloc, la lògica de l'argument requeriria l'empobriment de tota la pagesia, cosa que no es va produir; per tant caldria haver prestat més atenció (o alguna atenció) als pagesos que se'n sortien. En segon lloc, la bateria de formes de crèdit «usurari» tenia evidentment la eficàcia empobridora i endarreridora que Tello assenyala, però faria falta comparar la situació amb el contrafactual que no hi hagués hagut possibilitats de crèdit o que aquest hagués pres la forma de debitori a termini fix: pel deutor el censal és comparativament la segona millor forma de crèdit; la primera i única favorable és no haver d'acudir al crèdit. Escapar de la teranyina censal era difícil, però no impossible, i mentre es mantingués la propietat, fins i tot en la forma desesperada de la carta de gràcia, hi havia esperances de recuperació. Finalment, em sembla que Tello subestima les constriccions naturals de la Segarra: per desgràcia és difícil pensar en un escenari d'economia agrària en el qual la Segarra deixés de formar part de la Catalunya pobra.

J. Castells ha publicat també diversos articles sobre l'economia cerverina del segle XVIII. CASTELLS (1986) utilitza el cadastre de 1719 per a estudiar la distribució de la riquesa a Cervera a començament del segle XVIII. Sense cap introducció ni crítica a la font, ni cap estudi del conjunt de la ciutat, es comparen els quatre quaters en què es divideix la ciutat i en cadascun d'ells es distribueixen els contribuents segons que paguin menys o més de cinc lliures, amb una subdivisió d'aquests segons que superin o no les deu lliures; al meu entendre, el tall de cinc lliures és massa elevat i no permet veure bé la distribució social, que es redueix a una dicotomia entre rics i pobres. A partir d'aquí es calcula per cada quarter el percentatge d'individus de cada grup contributiu i el que representen en el conjunt de la ciutat, i el mateix es fa per la quantitat global pagada per aquests individus. El resultat es un reguitzell de números i percentatges difícil de pair i d'interpretar, però sobretot molt poc interessants al no anar acompanyats de cap distribució per oficis; l'esforç esmerçat queda en gran part malaguanyat, com es pot veure a les conclusions: per dir que hi

havia una Cervera rica i una Cervera pobre i que la rica està formada pels quaters del carrer Major i de Montserè i la pobre pel Capcorral i els Framenors, no calia fer tants números: de fet no calia fer-ne cap.

CASTELLS (1987) és una continuació del treball anterior, utilitzant com a font el cadastre de 1765. La finalitat del treball i la metodologia són les mateixes, i això planteja dos problemes més: les divisions de la ciutat varien amb l'afegit d'un cinquè quarter, el carrer Nou, que, atesa la incertesa dels límits, fa problemàtiques totes les comparacions; la introducció del nou quarter porta també a una manca de sentit quan, s'estableix una "evolució comparada" en la qual el nou quarter només disposa d'un terme (1765) i per tant no hi ha comparació possible. El segon problema és encara més greu: la comparació entre els cadastres es fa amb els mateixos talls, com si entre els anys estudiats els preus s'haguessin mantingut sense canvis, cosa que no és certa: els preus de 1765 eren bastant més elevats. Tanmateix, i de manera sorprenent, resulta que hi havia menys contribuents de més de cinc lliures el 1765 que el 1719, de manera que de la lletra de l'article se n'hauria de concloure un "empobriment" de la ciutat, i així consta en les conclusions, si bé al final parla de "síntomes de creixement", no avalats, és clar, per cap xifra: l'autor ignora, o passa per alt, que Cervera pagava per cadastre una quantitat fixa i que per tant l'augment de població permetia una rebaixa en la contribució de cadascú.

CASTELLS (1988) torna sobre el tema, utilitzant com a font el cadastre de 1805, i clou la sèrie amb unes consideracions generals. Els problemes són els mateixos: ja d'entrada s'afirma que 1805 representa "una pèrdua en la capacitat impositiva" i se'n dedueix que "l'evolució cadastral de la vila no és positiva", sense dir si això és bo o dolent o gaire important. D'altra banda el manteniment dels mateixos talls de riquesa fa encara més inversemblant qualsevol relació de la font amb el creixement i la distribució de la riquesa, que se suposa que era la finalitat del conjunt de l'estudi. La conclusió general és també prou sorprenent: la Cervera rica s'ha reduït el 1805 al quarter del carrer Major, mentre tota la resta passa a formar part de la Cervera pobre.

CASTELLS (1991) repren els cadastres com a font per a estudiar l'elit comercial cerverina; l'esforç és notable, atès que s'estudia un cadastre per dècada, però és de lamentar que es limiti l'estudi als comerciants que paguen més de deu lliures, atès que el resultat és una base d'estudi molt reduïda i amb tendència a empètir (el 1775, només consta un comerciant); Castells reconeix que la credibilitat de la font cadastral és decreixent, però continua l'estudi com si

això o el fet que els comerciants deixessin de declarar en concepte de renda després de 1775, fossin qüestions secundàries. El treball no porta conclusions, però dels quadres amb què es clou en resultaria un descens en el total pagat pels comerciants, una disminució de la riquesa dels comerciants en el conjunt de la ciutat i també una minva en comparació al conjunt dels màxims contribuents: la primera conclusió és evident, però s'hauria d'explicar, la segona clarament falsa, la tercera dubtosa. En definitiva, la utilització que es fa del cadastre en el conjunt d'aquests articles és una bona mostra de com la manca de crítica de les fonts fa eixorc el treball i pot abocar a conclusions falses. El més trist del cas és però que aquests treballs formen part de la tesi de llicenciatura de Castells; que ni el director ni el tribunal que la va jutjar no hi trobessin res que objectar vol dir o que no van complir la seva comesa o que no en sabien més. Les dues coses són igualment lamentables.

CASTELLS (1998) torna a utilitzar els mateixos materials dels articles anteriors. En conseqüència, a pesar d'un plantejament molt interessant, què significa la Universitat a Cervera i *per a* Cervera, el treball pateix de la mateixa manca de sentit crític i de rigor que els anteriors, que en part resumeix. Així, en parlar dels pagesos (p. 169) diu que "es constitueixen i consoliden com a grup social important. Això és possible perquè la vila actua de distribuïdora dels excedents agraris de la comarca, la qual cosa tindrà com a conseqüència que la ciutat es converteixi en residència de terratinents": per Castells, pagesos, comerciants i terratinents són un mateix grup social pel que es veu; per no parlar de la consideració del mercat com a responsable que els terratinents passin a residir a la ciutat. Parla més endavant de l'estabilitat dels grups socials pont, però els comerciants passen de 9 el 1687 a 51 al cens de Floridablanca, mentre que els artistes són sempre sospitosament 22 (p. 177). Tot plegat és una llàstima, atesa l'erudició que desplega l'autor, tot i que de vegades fora de lloc: què té a veure que les noies de la noblesa gallega tinguessin dots set vegades superiors als de les filles dels comerciants més poderosos, amb la situació catalana?

CASTELLS i OLIVA (1990) estudien els artistes (menestrals) cerverins complementant el cadastre amb un indicador indirecte de riquesa com són les misses que ordenen per després de la seva mort. La primera sorpresa prové del fet que el nombre d'artistes present en els llibres del manifest no varia entre 1687 i 1785 i que la proporció d'artistes entre els màxims contribuents cau en picat: des de poc d'un 11 % entre 1719 i 1744 a un 2,33 % el 1755 i menys d'un 2 % el 1775, per a remuntar fins a un 9,3 % el 1805; de fet la caiguda es deu a la desaparició del *ganancial* entre 1765 i 1885, fet que no mereix cap comentari

dels autors. Es repeteix el galimaties de percentatges sense sentit, comú als articles de Castells, que arriba a considerar els anys bons i dolents segons el resultat del cadastre, de manera que l'any 1719 seria el millor i el 1785 el pitjor (per als recaptadors, però el títol de l'article promet parlar dels artistes). La conclusió, per a qui la pugui entendre, és que “és la renda, per tant, el concepte impositiu que més clarament desfigura els artistes màxims contribuents, ho fa tant per l'existència efectiva i significació econòmica com per posar en evidència la riquesa del grup” (pàg. 96). L'anàlisi de les misses demanades en els testaments mostra que en conjunt (que es tracta de xifres de conjunt cal deduir-ho de més avall) els apotecaris deixen més misses que els notaris i que un per un també els apotecaris gasten bastant més que els notaris. Això ens indica que des del segle XVIII la professió notarial ha ascendit en l'escala social, però la unió de les dues fonts, tot i ser una idea interessant, no aporta gran cosa més al coneixement de la societat ceriverina.

LLOBET (1988a) estudia les repercussions a Cervera de la carestia de cereals de 1789; després d'una lleu referència als rebomboris del pa de Barcelona, l'article descriu els fets des de l'òptica i amb la documentació de l'ajuntament, que de primer, d'acord amb les ordres del capità general, extremà la vigilància per evitar que es reproduïssin desordres com els de Barcelona, després demanà diners als rics i, a la fi, es decidí a demanar permís per a manllevar diners amb l'aval del pòsit; la burocràcia va fer que quan va arribar el permís de Madrid, el 24 de juny, ja no fes cap falta i no s'utilitzés. L'article es completa amb una estadística del blat del pòsit venut al mercat i el seu preu, que és útil per als anys anteriors, però no per al 1789, com a mínim pel moment de la carestia, atès que els preus no quadren amb els que es donen al text; segurament això és degut a que el blat del pòsit havia estat venut abans del moment de preus màxims.

La Universitat

No hi ha cap dubte que l'establiment de la Universitat és el fet cabdal de la història de Cervera; no és gens estrany per tant que hagi generat una abundant historiografia. Veurem en primer lloc les obres generals i les que fan referència a la creació de la Universitat, després i successivament els treballs que estudien l'edifici, els que tenen a veure amb la institució i el seu funcionament.

La visió ceriverina tradicional de la Universitat està recollida en RAZQUIN (1976), obra molt desigual degut a la informació disponible per a cada tema,

però d'estil sovint ampul·lós i opinions que es qualifiquen soles, com quan afirma que Felip V s'havia vist "obligat" a tancar les universitats catalanes. Razquin defensa que l'elecció de Cervera no fou fruit de l'atzar, sinó un premi a la fidelitat, ajudat per l'afegitó de no ser plaça d'armes, si bé no s'està de dir que les rendes destinades a la construcció i dotació de la Universitat eren molt poca cosa. L'estudi de l'organització depèn bàsicament dels reglaments: en l'apartat sobre la vida acadèmica només es parla de vestuari i normes de disciplina. En canvi és molt interessant la part dedicada a la impremta i a la dinastia d'impressors Ibarra. A l'hora de valorar els ensenyaments aprofita les parts més favorables de Casanovas i Batllori (dos jesuïtes, com els impulsors de la Universitat); tanmateix, a pesar dels esforços i les lloances, el balanç que ofereix és ben pobre: 23 noms, tot i apuntar gent com Prim, Monturiol, Gimbernat o Manuel de Cabanyes, que passaren per Cervera, però o bé hi estigueren poc temps o no són coneguts pel que hi pogueren aprendre, de manera que de la llista, els alumnes de qualitat formats a Cervera es redueixen al meu entendre a Martí i Franqués, Balmes, Torres Amat i Martí d'Eixalà. La part corresponent a la decadència pertany ja al segle XIX, i per tant no em toca ocupar-me'n. La part dedicada a l'estudi de l'edifici recull només algunes dades disperses. El capítol final, dedicat a recollir les opinions sobre la Universitat, aporta les cites favorables de diversos autors, però reconeix que molts estudiants marxaven a altres universitats. L'obra és en conjunt molt laudatòria a partir del recurs de comparar Cervera amb altres universitats espanyoles, però evita fer cap comparació amb les universitats europees.

Un subproducte d'aquesta ideologia tradicional, de fet un pamflet sense el més mínim rigor històric, és l'article de CODINA (1990), reivindicació a ultrança a la vegada de Felip V, la Universitat de Cervera i l'actuació dels claretians. Dels coneixements històrics de l'autor n'és una mostra suficient el fet que la guerra de Successió es limiti als "fets de setembre de 1714" (p. 119, 121). Del seu filipisme, afirmacions com que "Felip, per si mateix, era un gran amic de Catalunya" (p. 122) i "Felip V mereix no solament respecte, sinó també estimació per la seva espontània gentilesa vers Catalunya" (p. 123); "la repressió de les persones, considerada la gravetat del cas, no va ser excessiva" (p. 122); més encara, Rafael de Casanova l'any 1719 exercia d'advocat a Barcelona (cosa certa) i "quan la Universitat Borbònica de Cervera s'inaugurà va ser rebut sense cap destorb i va cursar allí la carrera de Dret" (p. 121); em pregunto amb quin títol devia exercir el 1719! De la seva defensa de l'ordre borbònic, a més de l'exemple anterior de Casanova, res més expressiu que el tractament del problema de la llengua: del decret de Nova Planta "sobre el català no en parla",

“la castellanització de la llengua del poble català va deure’s a altres causes” (p. 120), que evidentment no cita; més encara, la Universitat de Cervera, “no va ser cap focus de castellanisme [...] s’ensenyava en la llengua llatina i la nacional” (d’Espanya) (p. 128).

La part dedicada a la Universitat de Cervera és un atac a la “confusa” *Història de l’Església a Catalunya* d’Antoni Pladevall. Codina, que nega amb raó que hi hagués vuit universitats catalanes, donat que només atorgaven títols Barcelona, Lleida i Perpinyà (que portava mig segle sota la sobirania del rei de França), però a continuació utilitza l’argument de la necessitat de reducció a un sol centre que té poc sentit si les úniques universitats a tancar eren Barcelona i Lleida; l’argument encara perd més pes quan per excusar el rei s’afegeix que l’erecció de Cervera no va impedir que seguissin “funcionant diversos col·legis universitaris, dirigits per religiosos” (p. 125). Per negar que Cervera fos una Universitat elitista es fa referència al “col·legi dels vuitanta”, que mai va tenir 80 col·legials sinó 16 i que no es va obrir fins a l’any 1772 (p. 126), i a la casa creada pel P. Ferrussola, però ignora el col·legi d’estudiants pobres; ignora també o vol ignorar Curiel, que ja deia que traient els estudis de Barcelona es reduiria el nombre de fills d’artesans que estudiaven per advocat. Contra l’afirmació de Pladevall que Cervera tingués un pes cultural moderat, Codina publica la llista completa d’eminències científiques cerverines, on vora respectables científics com Pou o Finestres, considera personatges com Sebastià Pier, “emissari regi a Colòmbia i Equador”, o Bernat Rivera, “missioner apostòlic a Rússia”, per no parlar de la ignorància que suposa fer als germans Ferrussola “introdactors de la filosofia i teologia segons Suárez” (p. 128), o de suposats prestigis com el d’Antoni Vega i de Copons, això sí, “de la noblesa de Cervera, emparentat amb diverses cases nobles catalanes” que “va posar el Dret al més alt nivell”. Naturalment, la supressió de la companyia de Jesús “va privar la Universitat de primeríssims elements” (p. 130), però “el claustre cerverí se’n va refer aviat” (p. 131). El tarannà de l’article queda ben palès en les paraules finals: “és el nostre deure lloar la Universitat de Cervera per la seva fabulosa història” (certament que ho és de fabulosa, la visió que ens en dóna Codina) “focus d’orientació científica i literària per a tot Espanya i tot Europa. Lliçó perenne [...] de com es poden conjuminar perfectament i harmoniosa la religió, la ciència i el patriotisme” (p. 131). Vist tot això, em considero afortunat perquè la cronologia m’estalvia haver de parlar de la darrera part, la que fa referència als claretians.

Un gruix intel·lectual ben diferent té el llibre de PRATS (1993), basat en la

seva tesi doctoral, que ofereix una visió contraposada i moderna, amb una base bibliogràfica i d'investigació molt superior. El resultat és tant o més favorable a l'obra borbònica, si bé amb arguments diferents: com per als autors anteriors, la creació de la Universitat de Cervera no hauria estat un acte de venjança ni de represàlia; però tampoc un premi a la fidelitat de Cervera, sinó una decisió racional del reformisme cortesà, que a l'aplicar a Catalunya les reformes que no podia imposar a les universitats de la corona de Castella, hauria afavorit el país liquidant les decadents universitats catalanes i creant una universitat més moderna; tesi consonant amb l'escola a la qual confessa pertànyer, els mestres de la qual, que esmenta en els agraïments, s'han distingit pels seus atacs a la historiografia romàntica (però només la catalana) i per la seva admiració pel reformisme borbònic (i altres moments de regeneracionisme espanyol).

El llibre comença amb un plantejament de l'estudi de les universitats en els seus diferents aspectes, tant científics com socials. En el cas concret de Cervera, es tracta d'emmarcar la història de la Universitat en la "dinàmica reformista de la Corona" (p. 34) i clarificar les circumstàncies que en van afavorir l'erecció. El capítol primer tracta de com ha estat vista la Universitat, tant pels seus contemporanis com pels historiadors i publicistes posteriors, amb especial atenció a dos mites o tòpics historiogràfics: que la creació de la Universitat era un fet "condemnable", una represàlia contra l'austriacisme de les universitats catalanes, i que l'època jesuítica de la Universitat en va marcar el moment d'esplendor. Aquest capítol ha estat publicat com a article independent a PRATS (1987) i amb alguns afegits a PRATS (1998a). El repàs del publicisme contra la Universitat de Cervera deixa de banda el segle XVIII i comença el 1837 amb la pugna pel trasllat de la Universitat a Barcelona i s'enllaça amb la reivindicació de la Universitat de Cervera com a centre de saber per part del catalanisme conservador, encapçalat per Torras i Bages; les dues posicions, la consideració de la creació de la Universitat com un fet lamentable i la seva consideració com un centre difusor de saber, van ser unificades per Soldevila i són la visió encara dominant.

El capítol II, tracta de desfer el primer d'aquests mites amb un primer apartat de títol prou aclaridor: "El càstig filipista: un tòpic historiogràfic". La tesi de Prats és que no hi havia animositat de Felip V ni de la cort contra les universitats catalanes, encara que això l'obligui a negar validesa a una frase tan clara com "las turbaciones pasadas del Principado de Cataluña obligaron a mi providencia a mandar cerrar todas sus Universidades", que en la primera versió era molt més sincera: en lloc de "las turbaciones pasadas" parlava de "la resistencia de

los catalanes a la debida sujección y a mi legítimo dominio” (p. 121); ja és prou simptomàtic que Prats no aporti la versió dura al moment de discutir les raons de la creació de la Universitat de Cervera, sinó moltes pàgines més endavant i que atès que la frase va desaparèixer de la redacció definitiva, la consideri irrellevant. L’aportació erudita de Prats permet conèixer millor els fets, però al meu entendre la seva visió benèvola de l’actuació de la monarquia només pot ser acceptada pels que creguin, com ell, que tota la Nova Planta i en especial el cadastre no formen part de “la pretesa repressió a Catalunya” (p. 147), sinó d’un “afany de reforma o de racionalització de la nova dinastia”. Segons Prats, la creació de la Universitat de Cervera hauria estat fruit poc més que de la casualitat: hi hagué un trasllat provisional de la Universitat de Barcelona a Cervera, que hauria donat peu a una campanya que conjuminà els interessos reformistes i/o regalistes de la cort amb el desig d’allunyar els estudiants de les places d’armes, els interessos dels jesuïtes i la petició de Cervera que li fos traspassat l’Estudi General de Lleida. Tot i que Prats atribueix el mèrit principal al reformista Curiel, al meu entendre de les seves mateixes pàgines se’n desprèn clarament que el paper decisiu el tingué (com solia passar) el confessor del rei, el jesuïta francès Daubanton. Prats allunya de l’explicació de la creació de la Universitat les pàgines que parlen dels confessors reials, “un poder a l’ombra”, amb la finalitat de tractar del conjunt de la seva intervenció a la Universitat, que s’allarga fins a 1755; és una opció raonable, però que dificulta la reconstrucció fidel i la comprensió del procés d’erecció de la Universitat, alhora que li evita haver de tractar de la contradicció de considerar reformista una institució creada per i per als jesuïtes, per no parlar d’una Universitat que naixia sabent que mai no disposaria d’un hospital i que mai no fou dotada de biblioteca. La meva contratesi és que l’elecció de Cervera es pot explicar per raons polítiques (controlar la universitat i a la vegada satisfer i compensar la ciutat fidel, que havia demanat el trasllat de la universitat de Lleida), ideològiques (absolutisme i regalisme), militars (evitar les places d’armes) i potser fins i tot geogràfiques (situació central dins de l’espai català), però per cap raó universitària. Per al règim borbònic, l’ensenyament universitari a Catalunya era un problema que havia de suportar. La preocupació principal de la cort era mantenir-lo sota control (desgraciadament no fa pas tants anys de situacions semblants que, més desgraciadament encara, sembla que poden tornar); la millora dels coneixements i de la institució universitària podia preocupar algun personatge com Curiel, però era poca cosa més que una coartada útil per a la redacció dels decrets. Com reconeix Prats (p. 106), l’únic que semblava preocupar en els projectes de reforma universitària per a Catalunya “era la pau

de la Corona i la seva facilitat per a controlar l'ordre en els estudis". La Universitat de Cervera, tal i com es va crear, va ser un encert polític, però no el fruit de cap preocupació per la millora de l'ensenyament universitari: la millor mostra de la importància científica que la monarquia donava a Cervera és el fet que fins als temps de Carles III la monarquia no considerés ni un títol a "l'Atenes borbònica" per a ocupar cap càrrec civil o eclesiàstic de nomenament reial.

El capítol III es dedica a l'etapa de consolidació, amb l'estudi dels problemes plantejats a la nova Universitat: la insuficiència del finançament, la impossibilitat de paraitzar els estudis als centres religiosos, la manca de cooperació i fins i tot l'oposició de les autoritats borbòniques al Principat, la liquidació del reformisme a la Cort i els problemes amb la Santa Seu, atès que les universitats eren considerades institucions eclesiàstiques. Sense que es pugui dir que els problemes es van resoldre satisfactòriament, sí que es van poder anar trampejant; els aspectes més importants van ser l'aprovació dels estatuts el 1724 i l'oposició general de càtedres l'any següent i, sobretot, la base legal per a la nova universitat, que es va aconseguir amb el trasllat de la Universitat de Lleida, fet que aportà algunes rendes, però obligà a què el canceller de la Universitat fos el mestrescola del capítol de la catedral de Lleida, font de nous enfrontaments; amb l'aparença del trasllat de la Universitat de Lleida a Cervera i una llarga i cara negociació es van obtenir les butlles papals (1731).

El capítol IV, que per l'etapa que estudia correspon als anys del suposat esplendor jesuític, Prats el titula com a moment de crisi i abandonament de l'experiència reformista; de les dues característiques que li atribueix, "pas vers la secularització de la vida universitària i un enfortiment del poder de la Corona", la meua opinió és que difícilment es podia donar la primera en una universitat lliurada a les ordes religioses i en especial als jesuïtes; pel que fa a la segona, no té res d'universitària ni de reformista. El capítol descriu els conflictes interns i externs de la Universitat i com el suposat reformisme es va esvanir ràpidament submergit pel "corporativisme i tradicionalisme" (p. 236) amb que Prats qualifica la posició de la Universitat davant els primers intents de reforma. D'altra banda la ingerència i el desconeixement de la Cort crea situacions quasi còmiques: els estatuts de 1749, copiats dels de la Universitat de Salamanca, reglamenten les "naciones", però a Cervera no hi havia gairebé estudiants que no fossin catalans; el mateix fan amb els col·legis, pràcticament inexistent a Cervera, i amb la distinció entre col·legials i manteistes, desconeguda fora de la corona de Castella. De fet, com reconeix Prats, aquests

estatuts de 1749 porten la Universitat de Cervera a no diferenciar-se gairebé en res de les tradicionals castellanques (p. 234); Prats ho il·lustra amb el manteniment de càtedres separades per a les diferents escoles teològiques (tomistes, suaristes, escotistes), pel confinament de les matemàtiques a les seves aplicacions a la milícia i la marina i pel manteniment dels aforismes llatins com a base de la medicina, amb total menyspreu per la cirurgia. Em sembla però fora de lloc l'afirmació que segueix que la societat catalana "tampoc no demanava res diferent d'allò que aportava Cervera: la formació de clergues, eclesiàstics i advocats" (p. 235); possiblement no demanés res més a Cervera, però l'èxit dels col·legis de Cirurgia i de Matemàtiques i dels estudis impulsats per la Cambra de Comerç a Barcelona, així com la marxa d'estudiants catalans cap a universitats estrangeres, a pesar de les prohibicions, indiquen una altra cosa.

L'importantíssim capítol V, dedicat als projectes de reforma universitària, és el de major extensió de l'obra i conté dos grans temes: el significat de l'expulsió dels jesuïtes, amb l'examen i discussió de què va significar la Companyia per a la Universitat de Cervera, i els intents de reforma posterior, que permeten prendre el pols a la Universitat de finals del segle XVIII. Prats examina molt finament quina era la influència política dels jesuïtes sobre la Universitat de Cervera, separant-la de la seva molt menor incidència intel·lectual i nega l'existència d'una suposada escola jesuítica de Cervera: els membres més destacats d'aquesta suposada escola van passar poc temps a Cervera i tenen pocs punts de contacte entre ells; en canvi els jesuïtes amb més llarga presència i influència a Cervera eren molt tradicionals. Entorn a aquestes qüestions hi ha al meu entendre dos temes d'investigació importants que segurament donarien molta llum en la línia de l'argumentació de Prats: l'estudi del convent dels jesuïtes de Cervera i el decantament de l'ordre entre Cordelles i Cervera, o sigui, quina de les dues institucions preocupava més la Companyia i on enviava els millors professors. Els intents de reforma i els informes emesos des de Cervera permeten conèixer la situació al darrer terç del segle XVIII, que Prats defineix amb encert en els títols dels apartats dedicats a les diferents facultats: una major preocupació reformista (tot i que molt moderada) en filosofia i teologia, un gran conservadorisme en dret i medicina i, encara que a primera vista pogués semblar estrany, un explicable reformisme en cànons, destinat a introduir el regalisme, car a la corona.

El capítol VI continua l'examen dels repetits intents de reforma a partir de la Reial Cèdula de 1786 d'uniformització de les universitats; a Cervera aquests anys estan marcats per la tendència general a la laicització del professorat, el

refús a tot allò que havien significat els jesuïtes i l'enfrontament clar entre renovadors i tradicionalistes, que tingué com a resultat que ningú no estigués satisfet: uns volien tornar enrere, els altres trobaven insuficients les reformes, mentre els professors laics pugnaven per l'augment de sous i els estudiants defugien Cervera. S'arribà així a la guerra en un clima de crisi: el tancament forçat de la universitat serví per obviar el greu enfrontament entre el canceller i el claustre entorn al "pla Caballero".

El llibre es clou amb unes clares conclusions que representen un bon resum del llibre. Crec que s'ha de destacar com a punts més importants i innovadors de l'obra la discussió sobre la creació de la Universitat i el seu significat i la nova visió sobre el paper dels jesuïtes i la seva importància científica. Pel que fa al primer punt, les interessants matisacions que Prats aporta, crec que no invaliden el fet que Cervera no reunia ni va reunir mai les condicions per a ser un centre universitari avançat, com les autoritats borbòniques del Principat tenien molt clar i va demostrar de seguida la impossibilitat d'obtenir catedràtics laics de prestigi (tret de Finestres): o els suposats reformistes cortesans eren uns il·lusos o del que es tractava en realitat era de neutralitzar la universitat catalana i d'accontentar els jesuïtes. En aquests darrers supòsits, tot i algunes dificultats, l'èxit va ser evident, però no pot estranyar que no hagi estat gaire agraït. D'altra banda, l'intent de crear una Universitat nova, més dependent de la Corona, que pogués servir de pla pilot per a la reforma d'altres universitats, va fer aigües molt de pressa.

Pel que fa al segon punt, la importància de la Companyia de Jesús a la Universitat de Cervera, estranyament Prats no hi fa referència directa en les conclusions; del que diu en el cos de l'obra sembla clar que la majoria conservadora, lloada per Torras i Bages i Casanovas, no aportà res de bo i que el grupet renovador, enaltit per Batllori i Riera, era molt petit, dispers i tampoc no gaire important; a reserva del que puguin aportar nous estudis, l'argumentació sembla prou convincent. Queda un darrer aspecte, més secundari, la periodització de la vida universitària, que Prats divideix en tres etapes: la primera fins a l'expulsió dels jesuïtes, en què la Universitat es mostra contrària a les reformes; la segona, de 1767 a 1789, que mostra un procés de modernització lenta (per la meua part afegiria "i molt limitada"); la tercera, a partir de 1789, amb una neta escissió entre els intents de modernització i un tradicionalisme retrògrad, que compta amb el suport de les autoritats universitàries; les postures es radicalitzen entorn a les reformes uniformitzadores i a la situació professional i econòmica d'un professorat cada vegada més laic, fins al punt que els

enfrentaments arribaren a provocar un verdader trencament del claustre.

Crec que hauria ajudat a clarificar millor els aspectes discutits tenir més present l'ambigüitat de la universitat tradicional. D'una banda, el fet que la facultat de filosofia no era un títol en si, sinó una facultat d'ingrés a les altres (més tard, els estudis de gramàtica tindrien el mateix paper respecte a la filosofia). De l'altra, i al meu parer amb major importància, la distinció entre els títols eclesiàstics (teologia i cànons) i els laics (dret i medicina): si considerem que només era realment universitat la que reunia aquestes quatre titulacions, el suposat elevat nombre d'universitats catalanes abans de 1714 es redueix a Barcelona i Lleida: la resta eren col·legis eclesiàstics i es van mantenir i fins i tot se'n van crear de nous a l'empara del decret del concili de Trento que ordenava l'erecció de seminaris diocesans (a l'anterior de Barcelona, s'afegiren el de Lleida el 1722, i el de Vic, 1755), que restaren molts estudiants a Cervera.

A pesar dels desacords, les crítiques i els desigs d'ampliació que he expressat, resta fora de dubte que el llibre de Prats representa un salt qualitatiu important en el coneixement de la Universitat de Cervera i per tant de la cultura catalana del segle XVIII.

Aspectes concrets de la Universitat o de la vida a Cervera en temps de la Universitat han originat nombrosos treballs, que dividiré en dos grups, els que fan referència a la organització de la institució i els referents als estudis.

En el primer grup destaquen dos estudis del mateix PRATS (1994 i 1998b) sobre el fur acadèmic, en els quals es fa un bon resum de la jurisdicció universitària, del seu significat i dels conflictes que va ocasionar amb les altres jurisdiccions, especialment el *corregidor*. *Relacionat amb el fur universitari* es pot considerar també l'article de CHAPA (1985) sobre el conflicte que es va produir entre el privilegi d'impresma de la Universitat i el control sobre els impresos, que corresponia a l'Audiència. El motiu fou la publicació de dos pamflets satírics contra el bisbe de Vic i el corregidor de Cervera; l'incident es va acabar limitant el privilegi d'impresma als llibres universitaris. Tot i que s'explica bé el conflicte, és una llàstima que l'autor no s'allargui més en un tema que sens dubte coneix bé i pel qual sembla disposar de prou documentació. També està relacionat amb el fur universitari l'article de BORRUEL (1990), que estudia, amb un cert desordre, un incident succeït a Balaguer el 1796, de resultes del qual un mosso donà una bufa a un estudiant; el fet fou jutjat pel tribunal de la Universitat i ja abans el mosso havia estat acomiadat pels seus superiors. SOLSONA (1982) tracta de la creació, legislació i vicissituds de l'arxiu de la

Universitat de Cervera, que no fou organitzat fins al 1770 i que està dipositat en gran part a la biblioteca universitària de Barcelona: són un total de 144 caixes, a més d'altres documents conservats a Cervera o dispersos per diferents arxius.

SANTOLARIA (1984) estudia diferents aspectes de l'economia de la Universitat i dels seus components; a pesar de les seves lloances inicials a Felip V, afirma de manera encertada i lapidària que "Cervera nació pobre, vivió pobre i acabó en la miseria" (p. 423); clar que atribuir aquesta pobresa "a los inconstantes pagos de ésas (*les rendes*) por parte de la Generalitat de Barcelona y otras corporaciones municipales" (p. 423 i altra vegada a la p. 426) no és anar gaire ben informat. En canvi, l'encerta a l'atribuir la dificultat de trobar personal preparat, per a les càtedres, a l'escassa remuneració oferta i a la impossibilitat d'obtenir a Cervera ingressos a partir de l'exercici lliure de la professió: les facultats de Dret i Medicina en van ser les principals perjudicades. La segona part de l'article intenta calibrar el cost d'estudiar a Cervera i les condicions materials en què es feia; tot i aportar algunes dades parcials, només aconsegueix citar amb precisió que el 1726 com a mínim un curs escolar sortia per seixanta lliures (venia a ser la quarta part del sou d'un catedràtic) i insinua, amb una cita de Curiel, que una de les raons de l'erecció de Cervera va poder ser disminuir el nombre d'estudiants, sobretot de dret; acaba descrivint el col·legi d'estudiants pobres i la casa o col·legi de la Concepció creada pel P. Ferrussola. En conjunt, i a pesar dels errors citats, Santolaria aporta dades interessants, però l'article resulta poc estructurat.

MAGARZO (1985) estudia un aspecte en el qual contrasta la importància que li concedeixen els estatuts (per calc de les universitats castellanes) amb la migradesa de la realitat: els col·legis per a estudiants. De fet a Cervera només n'hi hagué tres i gairebé només tenien en comú el nom. El més antic a Cervera i el més nombrós era el col·legi d'estudiants pobres, existent ja el 1720. Les condicions eren miserables: amb una concessió de 150 racions de pa, arribà a hostatjar gairebé 250 estudiants mentre d'altres no hi tenien llit, però hi podien anar a buscar el pa un dia de cada tres. El menjar no preveia ni la carn ni el peix i els estudiants sovint havien de compartir el llit; Finestres l'anomenava directament "l'hospici de pobres estudiants", però mal que bé, assegurava la permanència a Cervera de com a mínim una cinquena part dels estudiants. Els altres col·legis eren molt més elitistes: el de l'Assumpta, preexistent a Lleida, d'on rebé l'ordre de trasllat el 1715, però no l'executà fins al 1741, estava reservat a naturals de Benavarri i només ofería nou places, reduïdes més tard a

cinc. Més emblemàtic de la diferència entre el paper i la realitat és encara el col·legi de Sant Carles: creat sobre el paper el 1726, no es va obrir fins al 1772, aprofitant el convent dels jesuïtes expulsats; d'altra banda, tot i estar previst per 80 estudiants, només en va rebre 16, dos per cadascuna de les diòcesis catalanes. L'article permet veure altres aspectes referents als costums, alimentació, higiene, etc.

BORRÀS (1990) enceta un tema important: el col·legi de Sant Bernat, o sigui el convent dels jesuïtes a Cervera, del qual estudia la fundació, el paper del municipi, que desitjava que els jesuïtes es fessin càrrec de l'escola de gramàtica, les diferents fases de la construcció, que no s'havia acabat encara en el moment de l'expulsió, i l'inventari dels béns redactat amb aquest motiu, del qual es publiquen tres documents.

Els estudis i estudiants, per parodiar el títol de MAGARZO (1983), que serà la primera obra a examinar, han donat també un bon nombre de treballs. En la suara citat l'autor fa un breu resum de la seva tesina de llicenciatura, amb notícies interessants dels primers temps de la Universitat, ordenació dels estudis, sous dels professors, horaris i calendari de classes, títols, lloc de procedència dels estudiants i distribució per carreres (per desgràcia aquestes dues estadístiques només del segle XIX), així com diversos aspectes de la vida estudiantil; representa un bon complement a aspectes no tractats o poc tractats al posterior llibre de Prats. Les conclusions, que la Universitat de Cervera donà millors fruits que els pronosticats pels seus detractors, que la seva millor època és la de Finestres i que expandí la cultura cap a l'interior, d'on procedien la major part dels estudiants, haurien d'estar més argumentades.

L'únic estudi d'aquests anys dedicat a un professor de Cervera és la clara exposició de BENÍTEZ (1990) sobre el jesuïta Pere Ferrussola, segurament un dels professors més característics de la primera meitat del segle XVIII. Tot i que s'esmenten els càrrecs i els llibres publicats, l'article pràcticament defuig l'estudi de Ferrussola com a catedràtic i glossa sobretot la seva activitat pastoral, centrada en la fundació de la Congregació mariana i del col·legi de la Concepció per a estudiants pobres, l'apostolat entre els gitans i els moribunds, etc., que el mostren com un tenaç activista religiós; de passada l'article permet entendre moltes coses de la Cervera de l'època.

FIGUERAS (1984) pretén abastar l'evolució científica de la Universitat de Cervera i la vida cultural de Barcelona, tot dels segles XVIII i XIX; ens limitarem a comentar la part corresponent al segle XVIII. La primera part de l'article se

centra en el paper dels jesuïtes en la creació i la ideologia de Cervera; destaca l'interès pel rei més per la construcció de l'edifici que per la dotació de la universitat i la constatació que Cervera només podia ser una universitat en mans dels religiosos, atès que “cap home de mèrit no volia anar a Cervera amb un sou irrisori” (p. 79); en canvi accepta una visió bastant clàssica, si bé matisada, de l'evolució ideològica de la universitat: escolasticisme amb alguns intents de renovació a partir de mitjan segle, per obra d'Aimeric i Cerdà, que introdueixen la preocupació per les ciències i, després de l'expulsió dels jesuïtes, una major obertura gràcies a la preponderància dels benedictins, que segueixen el mestratge de Feijóo. També destaca la influència de la Universitat de València a través de l'amistat entre Mayans i Finestres, influència que em sembla més dubtosa atès que Finestres era molt poc receptiu, per no dir contrari, a qualsevol corrent innovador: com diu molt suaument l'autora, va impedir que arribessin a Cervera els nous corrents del dret. A partir de 1779 els llibres de text són decretats per la Corona i per tant resulta aventurat distingir escoles; en aquest punt he de dir que les línies dedicades a l'obra de Villalpando són més aviat desafortunades tant de redacció com de contingut: diu que “va més enllà de Descartes i de Newton”, però sobretot accepta en nota una crítica de Francisco Alvarado, un franciscà tan absolutament reaccionari que signava “el filósofo rancio” (i en això tenia tota la raó). Tampoc semblen gaire encertades les causes a les quals Figueras atribueix la decadència de la Universitat de Cervera, ja des del segle XVIII: l'oposició de Barcelona, l'expulsió dels jesuïtes i la intervenció de la corona. La segona part de l'article es titula “Procés ideològic de Barcelona al segle XIX”, però comença al segle XVIII; el fil conductor és l'oposició a Cervera, sobretot per part de Barcelona, que obrirà nous estudis més moderns i amb major llibertat ideològica i que substituirà la universitat per l'obra de les acadèmies i de la Junta de Comerç. Aquesta segona part, tot i contenir informació interessant, està molt menys treballada que la primera, fins al punt que en algun moment sembla poca cosa més que un enfilall de fitxes. En conjunt, tot i no ser un treball rodó, és prou valuós, en especial tenint en compte la seva data.

A pesar que el títol qualifica la Universitat de Cervera com una institució conflictiva, TORT (1984) no és un treball polèmic, sinó un petit recull de notícies disperses i poc treballades, que l'autor ja adverteix que es tracta d'aspectes laterals del seu estudi sobre el bisbe de Puerto Rico, Marià Martí i Estadella. En apartats molt curts tracta del paper dels jesuïtes en la creació de la Universitat de Cervera, que considera una fita més en el seu afany per dominar l'ensenyament; la discriminació de la universitat en tot allò que no fos la construcció de l'edifici, fins al punt que en 26 anys cap graduat a Cervera no

havia obtingut cap càrrec de nomenament reial, fet que la Universitat atribuïa a no tenir cap valedor en el *Consejo Real* i que li féu demanar el 1743 que el seu protector Bernardo Santos Calderón de la Barca en fos nomenat membre; el resultat d'aquesta nul·la preocupació reial per la seva criatura, la fuga d'estudiants sobretot a les universitats d'Osca i de Gandia, i finalment la preocupació i les actuacions de la Universitat de Cervera per a evitar que hi hagués altres estudis superiors a Catalunya. En conjunt, inicia una sèrie de temes interessants, però els deixa en esbós.

PORTELLA (1987) recull dades dels llibres municipals que li permeten traçar un panorama bastant clar de l'ensenyament no universitari. L'ensenyament primari masculí, amb mestres ignorants i mal pagats; l'ensenyament de gramàtica, a càrrec dels jesuïtes, del qual s'aporten molt poques dades, i l'ensenyament femení, que no s'inicià fins al 1786, reduït a catecisme, labors i potser llegir, que era tot el que s'exigia a les mestres, a més d'un certificat de bona conducta. Amb aquesta base, considero molt sospitosa l'afirmació de les conclusions que al segle XVIII la proporció dels que no sabien llegir ni escriure era de cinc homes per cada tres dones.

Els treballs sobre els estudis a la Universitat de Cervera publicats en els darrers anys es caracteritzen per fixar-se més aviat en camps secundaris dins de l'ensenyament cerverí. Així BOLEDA (1982), sota un títol que fa referència al fons bibliogràfic grecollatí, repassa gran part de l'organització dels estudis. I si bé la introducció llueix un estil abarrocat i una ideologia proborbònica exaltada ("sentados los afanes de cultura que trajo Felipe V, es explicable el florecimiento en España de toda clase de estudios", p. 21), quan entra al cos del treball el primer es tempera i l'article ofereix molta informació, tot i que amb una gran credulitat per la lletra impresa. Reconeix però que el llatí dels jesuïtes era un "cúmulo de retorcidos disparates" i que el grec "muere en el siglo XVIII" (p. 26), tot i que afirma que a Cervera es llegia "sin tropiezos". Alaba el paper de Finestres com a animador cultural i amant dels llibres i les llengües clàssiques, que aprèn grec ja gran, i passa revista als principals llatinistes de Cervera, amb especial menció del P. Pou, traductor d'Herodot. Dedicava també unes interessants pàgines a la impremta de Cervera i a la dinastia dels Ibarra. Acaba amb un catàleg de les edicions de Cervera que ha pogut recopilar.

DANON i DANON (1985) comencen explicant les dificultats per a constituir la facultat de medicina a Cervera, però el seu tema és el desenvolupament de la biblioteca universitària i en especial la part referent a les obres de medicina. La

biblioteca s'anà creant a base d'adquisicions inconnexes, com els llibres del canceller Blas Rafael de Quintana, pels quals es pagaren el 1752 la quantitat de 1.600 lliures (o bé Quintana era un gran bibliòfil o bé es va tractar d'una malversació de diner públic); l'altra gran adquisició, en aquest cas gratuïta, va ser la biblioteca dels jesuïtes expulsats un total de 1.884 volums, dels quals se suposa aventuradament que uns 175 podien ser de medicina: això faria pujar la biblioteca a uns 4.400 llibres, sense que se n'ingressés ni un entre 1777 i 1805; tampoc no importava gaire: la biblioteca estava sempre tancada. El 1831, de 3.408 obres, 530 eren de medicina, en un sentit molt ampli (inclou l'*Epistolario* de Mayans, p.e.). Els autors descriuen aquests llibres pel lloc d'edició, autors i temàtica. Destaquen que a Cervera no s'imprimí un sol llibre de medicina i que la utilitat dels llibres de la biblioteca de Cervera fou nul·la. DANON (1998) fa un estudi de l'ensenyament de la medicina, arrancant de la situació del segle XVII tant la corona de Castella com la corona d'Aragó, i repeteix en gran part la descripció de les dificultats del trasllat de la facultat de medicina de Barcelona a Cervera, de la manca d'hospital i del simulacre que significaven les càtedres d'anatomia i cirurgia, i la creació dels estudis de cirurgia i més tard l'Acadèmia de Medicina a Barcelona van fer que la fuga de Cervera dels estudiants de medicina fos encara superior a la d'altres facultats.

SOLSONA i SORNÍ (1985) publiquen una notícia curta i d'escàs interès sobre la demanda feta el 1755 per un regidor de Vilafranca del Penedès, que a la vegada era catedràtic de medicina a Cervera, per a què se li permetés mantenir ambdós càrrecs; més dubtós és que es pugui tractar del catedràtic del mateix nom que el 1801 donava unes sacres de plata a la capella.

ALINS (1998) comença alabant "l'esperit de reforma de l'ensenyament iniciat pel rei Felip V" (p. 129) per passar a tractar de la resposta donada a l'intent de reforma universitària de 1770 i de la contraproposta de la Universitat de Salamanca, així com de la resposta donada per Cervera, que no s'esmenta, però sí els vots particulars i la notícia que en donà un diari de Madrid, que se suposa laudatòria, però que tal com la transmet Alins resulta intel·ligible: "lluny de palesar l'endarreriment de les ciències, si haguessin estat preses (*les mesures proposades*), serien generals algunes veritats que deixen de fer-ho per manca d'una bona formació" (p. 131). Pel que fa a la medicina, no pot deixar de confessar-ne l'endarreriment, que atribueix a la renúncia dels antics professors de la Universitat de Barcelona a traslladar-s'hi, sense preguntar-se per què. Sense cap relació amb el que acaba de dir, l'autor copia les queixes de Curiel pel poc cas que es fa (no diu qui) de la nova universitat, una assenyada resposta

de l'audiència, l'escassetat de rendes i les dificultats per pagar els salaris als professors de Cervera, per concloure que les càtedres de medicina de Cervera no interessarien mai sinó als fills de la ciutat “que des de la càtedra podien guardar llurs hisendes” (p. 133). Altres dificultats que Alins esmenta van ser no haver-se materialitzat mai ni el jardí botànic ni l'amfiteatre anatòmic previstos pels estatuts. L'ensenyament a Cervera va ser teòric, de manera que les càtedres de cirurgia i anatomia van acabar essent tancades el 1762 i aquestes matèries s'havien de cursar a Barcelona; després copia uns articles dels estatuts dels col·legis de cirurgians, en una transcripció on totes les “s” estan substituïdes per “o”, sense que això sembli preocupar ni l'autor ni la direcció de la revista, i finalment s'entra en “el problema de la càtedra de cirurgia”, que es resol copiant llargs paràgrafs del pla d'estudis de 1784, referents a l'oposició de la Universitat de Cervera al col·legi de Cirurgia de Barcelona. Segons Alins, a pesar de tenir més recursos, “el nivell científic de l'esmentat col·legi era més aviat discret i no proporcionava els coneixements teòrics i pràctics als batxillers de Cervera per a completar la formació mèdica” (p. 139); naturalment aquesta era l'opinió de Cervera que Alins no posa en dubte. En definitiva, un article que no fa cap favor ni a l'autor ni a la revista “universitària” que l'acull.

L'ensenyament de les ciències ha estat objecte de l'estudi de BOSCH, JUVELL I VALLMITJANA (1998); després de valorar Cervera com a centre de cultura, amb un resum de les idees de Fontana, matisades per les lloances d'alguns viatgers contemporanis, conclouen que la Universitat de Cervera no va ser mai el centre cultural de Catalunya, que va restar a Barcelona, en mans de les acadèmies i les escoles de la Junta de Comerç. Tanmateix accepten la contribució de Cervera a modernitzar la mentalitat científica del país a través d'Aimeric i Cerdà, la vida i obra dels quals es resumeix, amb més atenció a aquest darrer. Segueix un apèndix sobre Newton i la visió de la física al segle XVIII que no té res a veure amb el títol de l'article ni amb la resta de l'anterior.

L'edifici de la Universitat ha estat estudiat sobretot per Josep Mora i Castellà; l'obra bàsica és MORA (1997b), publicació parcial de la tesi doctoral de l'autor (llegida el 1992), que estudia la Universitat dins del marc que va significar per l'arquitectura monumental catalana el predomini dels enginyers militars. L'obra és clara i modèlica en l'estudi arquitectònic, més feble quan el treball a fer és d'historiador. El llibre es divideix en tres parts, la creació dels enginyers militars i la seva importància, la construcció de la Universitat de Cervera i l'estudi de les tipologies arquitectòniques en les quals el projecte de la Universitat es va poder inspirar o que li són pròximes: encara que només la segona es refereix

directament a la Universitat de Cervera, les altres complementen bé el seu estudi i permeten una millor comprensió de l'edifici i de les finalitats cercades en la seva construcció.

La tesi explícita de la primera part és que la introducció de la figura de l'enginyer militar representa una manera nova i racional de dur a terme les obres, contraposada al tradicionalisme i la improvisació gremials. Tot i que segurament fou així, l'argumentació queda curta per les dificultats de dir gran cosa de la construcció "gremial" (que segurament seria millor anomenar de mestre de cases); al mateix temps, la visió dels enginyers militars peca d'excés d'optimisme: l'autor sembla fer més cas dels reglaments que de la realitat, però tal com mostren les vicissituds de la construcció de la Universitat, reglaments i realitat anaven bastant cadascun per la seva banda i l'obra de Cervera més que dependre de l'estructura militar, el treball d'equip, la jerarquia de graduacions i una disciplina estricta, com exigien els reglaments, sembla haver estat en mans dels contractistes barcelonins i els subcontractistes locals, o sigui els bescantats "mestres de cases", en definitiva. Com de lluny estava la pràctica de la teoria ho demostra el llarg període de dificultats i obres sovint parades entre 1737 i 1759; de fet n'hi hauria prou amb dir que el projecte va sofrir diverses reformes i que van ser necessaris 80 anys per acabar l'edifici per comprendre que la suposada racionalitat borbònica i militar és una pura falla.

L'anàlisi de l'edifici és sens dubte la part central i millor de l'obra, amb un seguiment clar dels diferents projectes i reformes i els problemes que els canvis plantejaven. *Sense que s'hi insisteixi gaire, permet entendre la transformació de la idea de la Universitat des d'una barreja de caserna-convent jesuític en el projecte inicial a una preocupació per la façana i l'ornamentació en el resultat final: si fa o no fa el mateix camí que va fer la Universitat.*

La darrera part, dedicada a la vegada a establir la tipologia de la construcció i a comparar-la amb altres edificis (palaus, convents, hospitals), així com a veure la seva influència sobre l'arquitectura de la comarca, té un interès sobretot tècnic per a l'estudi de l'evolució de l'arquitectura; aporta gran quantitat d'informació, però que no sempre convenç de la relació estreta entre la construcció de la Universitat i les altres obres de la comarca. Tot i els punts assenyalats i algunes digressions massa llargues, la tesi de Mora és un estudi molt important, amb una gran quantitat d'informació: és, com el mateix edifici, una obra "de pedra picada". Avenços del llibre de Mora són MONTANER i MORA (1985), MORA i MONTANER (1987).

MORA (1994) amplia l'estudi de tipologies semblants a les de la Universitat de Cervera, algunes d'elles construïdes per Marín, un dels enginyers militars que dirigiren les obres de Cervera. MORA (1992) parla de l'enginyer militar Alonso González de Villamar i Quirós, que va dirigir de fet l'obra de la Universitat entre 1757 i 1765, per delegació de Miquel Marín, autor del que podríem considerar el projecte definitiu; de fet, el pas per la Universitat és un període curt dins el currículum de González de Villamar, que sortí de Cervera destinat a Santo Domingo, per tornar a Catalunya al cap de dos anys, però ja sense relació amb Cervera. Finalment, MORA (1997a) és una interessant comparació, punt per punt, entre els edificis de la Universitat de Cervera i la de Barcelona, atenent la mentalitat que les origina, la personalitat dels autors i el simbolisme que incardinen, així com els judicis que han merescut de visitants i tècnics.

Lletres i arts

No cal ni dir que a la Cervera del segle XVIII, lletres i arts estaven també molt relacionades amb la Universitat, la influència de la qual (a part de la legislació) queda ben palesa en l'article de LLOBET (1985c) sobre la llengua escrita a la Cervera del segle XVIII. Llobet recull les disposicions que obliguen a l'ensenyament en castellà des de la Universitat fins a la cartilla de primeres lletres; les divertides dificultats de l'ajuntament per a manegar-se en castellà (amb barreges com "infantes gitados" o "prohombre del abeurador i rentador", p. 112), tot i que continua utilitzant el català en algunes instruccions i cartes i acceptant escrits en català, mentre que la comunitat de preveres utilitza normalment el català i el llatí; també els notaris redacten normalment en català, però a la segona meitat de segle abunden els documents en castellà; pel que fa a la universitat, predominava el llatí en la docència i el castellà en l'administració, però la impremta no va desdenyar mai publicar en català sobretot obres de pietat, que Llobet llista. La conclusió principal és que el castellà s'introduí a nivell oficial i encara d'una manera defectuosa. El mateix LLOBET (1986) publica i estudia sense aprofundir gaire les poques poesies que, deixant de banda els goigs i les cobles, sortiren de la impremta de la Universitat de Cervera.

El teatre a la Cervera del segle XVIII dóna peu a un bon estudi de MIRÓ (1998), basat en els impresos d'obres de teatre publicades a Cervera i altres notícies sobre els actors; les conclusions són que l'activitat teatral es feia en

castellà i què la música tenia una gran importància en les representacions. S'estudien també les ocasions en què es feien les representacions, amb una prolixa relació d'actes. Potser les fonts utilitzades el porten a passar massa de pressa pel teatre popular, que no deixa rastre escrit, i que podia ser en part en català.

SALAT (1998) divideix el seu article sobre l'art i els artistes a la Universitat de Cervera en tres parts desiguals per la temàtica, la grandària i el tractament. La primera i més important està dedicada al retaule del paranimf, de Jaume Padró, que estudia tant des del punt de vista artístic com de la simbologia de les diferents representacions escultòriques i en destaca la unitat barroca d'arquitectura, escultura i color. La segona part, dedicada a altres artistes, es limita a donar notícia de les portes del paranimf i de la biblioteca i de l'únic tapís conservat a la Universitat. La tercera part, dedicada als pintors i fotògrafs que s'han interessat per la Universitat, queda fora de l'època que tractem.

LLOBET (1996b) dóna notícia de documents referents a alguns retaules de Cervera i altres pobles de la Segarra, que publica; tot i que no ho diu, segurament no s'han conservat, atès que en cap cas no comenta les obres des del punt de vista artístic.

Conclusions

D'aquest apressant repàs per la historiografia cerverina de l'època moderna, la primera i principal conclusió que se'n desprèn és que poques poblacions d'una grandària comparable i fins i tot més grans, poden presentar un volum semblant de treballs sobre el seu passat. És cert que la conservació d'una gran quantitat de documentació municipal i la seva bona organització des del punt de vista arxivístic, la reunió de molts altres documents a l'arxiu comarcal, així com un fet tan singular com haver estat la seu durant més d'un segle de l'única universitat catalana són atots importants; el fet clau és però l'interès per la història local, amb il·lustres iniciadors, com el mateix Josep Corts o Faust de Dalmasas, però sobretot pel seny ordenador i el localisme universal d'Agustí Duran i Sanpere, a la vegada un savi a Barcelona i un senyor de Cervera, on deixà deixebles i col·laboradors.

La preocupació per la pròpia història ha estat sempre important i fructífera a Cervera, que a més ha atret, pel fet de la Universitat, però no només pel fet de

la Universitat, diversos historiadors forans, autors d'obres importants; tot i que m'havia proposat no citar noms en aquestes conclusions, crec que no es poden deixar d'esmentar les contribucions de Josep Mora, Joaquim Prats i Enric Tello.

La quantitat de la producció historiogràfica cerverina és evident només donant un cop d'ull al llistat d'obres. Això no vol dir ni que estigui tot fet ni que tot sigui perfecte; i entenc que si he estat cridat per a fer des de fora aquest balanç de la historiografia cerverina de l'edat moderna és també perquè assenyali els camins a seguir i els paranys a evitar per a continuar millorant.

En aquest sentit, voldria fer referència en aquestes conclusions a dos aspectes: els temes més deixats de banda, cap als quals convindria encarar la investigació, i els problemes metodològics que presenta una part de la investigació.

En el primer aspecte és evident que la mancança principal és una història general de Cervera, en especial dels segles *xvi* i *xvii*, però també del *xviii*, que conjumini els aspectes polítics, econòmics, socials, urbanístics, artístics, etc.: l'ideal de la història total, que és impossible referida a espais massa grans, no ho és tant a nivell local; i en el cas de Cervera, podríem dir que la major part dels materials estan a peu d'obra i que només falta endegar la construcció de l'edifici. Certament, sobretot el segle *xvi* necessitaria encara estudis sobre alguns aspectes concrets, en especial el creixement econòmic i la seva relació amb el bandolerisme (hi ha bandolers, entre altres coses, perquè hi ha riquesa), per bé que aquest és un estudi que de fet falta per al conjunt del país.

Un altre aspecte econòmic a estudiar, del segle *xvi* i encara més del *xvii*, és el paper de Cervera com a centre artesà i la seva inserció en el mercat català, amb dos temes connexos: l'ascensió social dels més afortunats dels mestres gremials i el paper de la immigració francesa. També, tema més segarrenç que pròpiament cerverí, l'evolució del règim senyorial, les formes de reproducció i transformació de la classe dirigent i la relació d'amor-odi entre la burgesia urbana i la petita noblesa de l'entorn.

Tampoc la guerra dels Segadors no és prou coneguda, fora d'episodis concrets; i encara menys la recuperació de la darrera part del segle *xvii*.

Del segle *xviii* disposem de dos pilars ben assentats: la guerra de Successió, amb tots els canvis que va representar, i l'episodi del "gremi de la Bona Voluntat", però poca cosa més. Fins i tot en el tema de la Universitat no es pot anar gaire més lluny de l'anècdota quan es tracta de la incardinació de la institució a la vida i l'economia de la ciutat. En aquest camp farien falta estudis

més aprofundits sobre el professorat, del qual només coneixem de fet algunes figures, i el funcionament real: per desgràcia el que millor es conserva són els reglaments. També, com ja he dit en el text, sobre els jesuïtes, tant el convent de Cervera com la seva influència a la Universitat, o la importància relativa de Cordelles i Cervera en els designis de la Companyia; i, en segon terme, la resta d'ordes religioses que intervenien en la Universitat. I en un altre ordre de coses, sense abandonar l'esfera eclesiàstica, la competència que van representar per a Cervera els seminaris diocesans, en especial el de Vic. També, més en general, mereixia una investigació més detallada, el paper de l'església, amb totes les seves ramificacions, de l'organització oficial a la pietat popular, les pugnes internes i externes, i el seu poder social i econòmic.

A respondre aquests interrogants (i altres per l'estil) s'haurien de dedicar esforços en el futur, abandonant els treballs merament descriptius i mancats d'ambició que conformen una part de la historiografia sobre Cervera, en especial l'elaborada a la mateixa ciutat, instal·lada en un còmode positivisme, consistent a extractar els documents enllaçant-los amb lleus comentaris; això permet produir molt, però la relació entre l'esforç esmerçat i l'impuls donat al coneixement històric és molt baixa. Els principals defectes resultants són la manca d'una hipòtesi de partida i també de conclusions, al menys explícites; la manca de crítica de les fonts utilitzades, la despreocupació per la bibliografia sobre el tema i per la inserció de l'estudi en un context més ampli, que hauria de permetre veure a la vegada les especificitats i les similituds del cas cerverí.

A aquests defectes s'hi ha d'afegir la manca de direcció que mostren les principals revistes editades a Cervera; segurament per un respecte excessiu pel treball dels altres, es publiquen errors fàcils de detectar, frases incomprensibles, articles mal organitzats, qüestions totes elles fàcils d'assenyalar i que els autors haurien d'agrair per tal com la seva correcció representa una millora en el resultat final. Naturalment, aquesta feina de direcció és encara més imprescindible en revistes que s'adornen amb el qualificatiu d'universitària.

Voldria acabar tornant a recordar l'aspecte principal, la importància global de la historiografia cerverina; davant d'això, tota la resta de consideracions passen a segon terme; que alguns treballs siguin poc ambiciosos, millorables o en algun cas desenfocats, no obsta que gairebé tots fan aportacions que permeten avançar en el coneixement de la història de Cervera i del país en general.

Bibliografia citada

ALINS I RODAMILANS, Antoni J. “El pla de Salamanca i les propostes de reforma de 1784 a la Universitat de Cervera en la Facultat de Medicina: una reflexió per a les càtedres de Cirurgia i Anatomia”. Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998. núm. 10, pàg. 129-139.

BACH I RIU, Antoni. *Ribera d'Ondara: des de l'ahir a l'avui*. Ribera d'Ondara: Ajuntament, 1977, 26 p.

BACH I RIU, Antoni. “Un plet entre el rector i els pobles de Sedó i Riber (1605-1608)”. Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1991. núm. 7, pàg. 79-97.

BACH I RIU, Antoni. “La immigració francesa al Solsonès, la Segarra, l'Alt i el Baix Urgell (1500-1639)”. Dins: *Les Terres de Lleida al segle XVI: miscel·lània*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, Diputació Provincial, 1995. pàg. 19-47.

BENÍTEZ I RIERA, Josep. “L'acció pastoral del jesuïta Pere Ferrussola, professor de la Universitat de Cervera”. Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990. vol. II. Comunicacions, pàg. 21.

BOLEDA I ISARRE, Pilar. “El fondo bibliográfico greco-latino de la Universidad de Cervera”. Dins: *Notícia de Cervera i la Segarra*. Cervera: Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya», juny 1982. vol. I.

BORRÀS I FELIU, Antoni. “Alguns aspectes, materials i econòmics, del col·legi de Sant Bernat de Cervera (segles XVII i XVIII)”. Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990. vol. II. Comunicacions, pàg. 35.

BORRUEL I LLOVERA, Anna. “Un incident entre els Mossos d'Esquadra i un estudiant de la Universitat de Cervera a l'any 1796”. Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990. vol. II. Comunicacions, pàg. 57.

BOSCH, Salvador; JUVELLS, Ignasi; VALMITJANA, Santiago. “L'ensenyament de les ciències a la Universitat de Cervera”. Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998. núm. 10, pàg. 115-127.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. “La distribució de la riquesa a la Cervera de principis del segle XVIII (1719)”. Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1986. núm. IV, pàg. 145-161.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. “La distribució urbanística de la riquesa a la Cervera de mitjan del segle XVIII (1765)”. Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1987. núm. V, pàg. 181-205.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. “Reflexions sobre la distribució urbanística de la riquesa

a la Cervera del segle XVIII (1719-1805)". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1988. núm. VI, pàg. 123-156

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. "Els regidors de Cervera i el sentiment religiós (1714-1808)". Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990. vol. II. Comunicacions, pàg. 73.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. "L'élite comercial de Cervera al segle XVIII (1719-1805)". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1991. núm. 7, pàg. 99-112

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. «Els oficis de subalterns a l'Ajuntament de Cervera (1714-1808)". Dins: SALAT, M. Teresa; CUÑÉ, Blanca, (dir). *Guia històrica de Cervera: dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993, pàg. 86-87.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. "Els Brach: un perfil familiar en la Cervera del Setcents". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1997. núm. 9, pàg. 301-311.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume. "La Cervera universitària: pinzellades d'un entorn (1719-1805)". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998. núm. 10, pàg. 159-181.

CASTELLS I BERTRAN, Jaume; OLIVA I VILES, Concepció. "Els artistes: entre l'impost estatal i les despeses eclesiàstiques, Cervera 1714-1808". Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990. vol. II. Comunicacions, pàg. 83.

CHAPA, Salvador. "Impresos a la Universitat de Cervera sense llicència de l'Audiència". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985. núm. III, pàg. 159-166.

CODINA I PLENSA, Josep M. "Felip V, vida de la Universitat i actuació dels claretians". Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990. vol. II. Comunicacions, pàg. 119-131.

DANON I BRETOS, Josep. "La medicina a la Universitat de Cervera". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998. núm. 10, pàg. 99-114.

DANON I BRETOS, Josep; DANON I CAMPON, Beatriu. "La Biblioteca de la Universitat de Cervera: els llibres de medicina". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985. núm. III, pàg. 183-198.

DURAN I SANPERE, Agustí. *Llibre de Cervera*. 2a ed. Barcelona: Curial, 1977.

DURAN I SANPERE, Agustí. *Felip V i la ciutat de Cervera*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1990 (Reedició. Primera edició 1963).

FIGUERAS I PAMIES, Montserrat. "Alguns trets sobre el procés ideològic de la Universitat a Catalunya: segles XVIII i XIX". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Co-

marcal de Cultura, 1984. núm. II, pàg. 75-116

GAVÍN I BARCELÓ, Josep M. *Segarra, Urgell*. [Valldoreix]: Arxiu Gavín; Barcelona: Kapel, 1987.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Relacions entre Cervera i Santa Coloma de Queralt (segle XV-XVII)". Dins: *Recerques Terres de Ponent*. Tàrraga: Grup de Recerques, 1982. núm. III, pàg. 49-54.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "L'expedient de l'autorització d'encunyació de moneda a Cervera durant la Guerra dels Segadors". Dins: *III Simposi Numismàtic de Barcelona*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, 1985a. pàg. 135-141.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "El procés judicial per la fabricació de moneda a Cervera durant la Guerra dels Segadors, encara una incògnita". Dins: *Acta Numismàtica*. Barcelona: Sección Numismática del Círculo Filatélico y Numismático, 1985b. núm. 15, pàg. 225-228.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "La llengua escrita a les institucions ceriverines del segle XVIII". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985c. núm. III, pàg. 97-136.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. *La «Taula de Canvi» de Cervera y su entorno socio-económico (1599-1715)*. Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1985d.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Poesies en llengua catalana dins algunes obres impreses a la Universitat de Cervera durant el segle XVIII". Dins: *Miscel·lània «Les terres de Lleida al segle XVIII»*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1986. pàg. 335-344.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Dos poemes de l'any 1633 en honor del Sant Misteri de Cervera". Dins: *Miscel·lània Homenatge a Josep Vallverdú*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1987. pàg. 407-433.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "La carestia de granos de 1789 en Cervera". Dins: *Espacio, tiempo y forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia de la UNED*. [S.l.: s.n.], 1988a. núm. 4, pàg. 373-388.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Els poemes de les festes del Sant Misteri de Cervera dels anys 1620 i 1633: una mostra de la castellanització de la llengua literària dins la societat segarrenca". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1988b. núm. VI, pàg. 71-110.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "L'escultor Fèlix Ribes, fill de Pera i domiciliat a Tàrraga, autor del retaule de la capella de la Paeria de Cervera (1705)". Dins: *Urtx. Revista cultural de l'Urgell*. Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga, Museu Comarcal de Tàrraga, 1989a. núm. 1, pàg. 67-74.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "La immigració francesa a Cervera segons els capítols matrimonials conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de la ciutat (1501-1700)". Dins: *Espacio, tiempo y forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia de la UNED. Serie IV*. [S.l.: s.n.], 1989b. núm. 2, pàg. 45-61.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. *Art cerverí del segle XVI*. Lleida: Virgili i Pagès, 1990a. 178 pàg.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "La Guerra Gran contra la França revolucionària vista des de Cervera (1793-1795)". Dins: *Església i societat a la Catalunya del s. XVIII*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1990b. vol. II Comunicacions, pàg. 267.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Capítols referents a Cervera aprovats per Ferran el Catòlic en la Cort General de Montsó de 1510". Dins: *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional, 28, 29 i 30 d'abril de 1988*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991a. pàg. 241-244.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Escriets hostils contra persones de Cervera (segles XV i XVI)". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1991b. núm. 7, pàg. 59-75.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. *Cent episodis de la història de Cervera*. Lleida: Diputació de Lleida, 1992a. 318 pàg.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Lluís Guiu, un cerverí que anà a Amèrica l'any 1514". Dins: *Catalunya i Amèrica*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1992b. vol. II. Comunicacions, pàg. 79-84.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "El testament de Baltasar Sança, autor cerverí del segle XVI". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1992c. núm. 8, pàg. 245-254.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Alguns documents cerverins relacionats amb la creació del bisbat de Solsona (1595-1605)". Dins: *L'Erol*. Berga: [s.n.], estiu-tardor 1993a. núm. 41, pàg. 67-70.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Documents per a la història de la moneda eclesiàstica de Cervera (segles XV i XVI)". Dins: *Gaceta Numismática*. Barcelona: Asociación Numismática Española, març 1993b. núm. 108, pàg. 19-31.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. «La urbanització del segle XVIII». Dins: SALAT, M. Teresa; CUÑÉ, Blanca, (dir). *Guia històrica de Cervera: dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993c, pàg. 84-85.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. (amb VILAMAJÓ, Magda) "Cervera". Dias: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya, vol. X*, Barcelona: Enciclopedia Catalana, 1994a, pàg. 285-304.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "El testament d'Isabel de Sacirera, escrit per Baltasar Sança, confessor seu i autor cerverí del segle XVI". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1994b. núm. 9, pàg. 173-185.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Cartes de tres escriptors del període barroc: Francesc Vicent Garcia, Gaspar Altisent i Jaume Puig". Dins: *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*. Barcelona: l'Acadèmia, 1996a. vol. XLV, pàg. 481-490.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. Retaules de la Segarra (segle XVIII). Dins: *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*. Barcelona: l'Acadèmia, 1996b. vol. X, pàg. 99-116.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Les escoles de Cervera segons els capítols per al seu regiment (1445-1693). Primera part". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998a. núm. 10, pàg. 33-43.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. Documents sobre retaules de Cervera (1601-1625). Dins: *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*. Barcelona: l'Acadèmia, 1998b. núm. XII, pàg. 119-132.

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "El document fundacional de l'hospital de misericòrdia de Simó Vicent, actualment Residència Mare Janer (1679)". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1998c. núm. 12, pàg. 149-164

LLOBET I PORTELLA, Josep M. "Les escoles de Cervera segons els capítols per al seu regiment (1445-1693). Segona part". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1999. núm. 11, pàg. 49-136.

MAGARZO I VAQUER, Àngel. "Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera 1715-1842". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1983. núm. I, pàg. 93-104.

MAGARZO I VAQUER, Àngel. "Els col·legis de la Universitat de Cervera". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985. núm. III, pàg. 171-182.

MATA DE LA CRUZ, Sofia. "Una obra atribuïda als pintors certerins Cristòfor i Pere Benet Alegret (1559): la Taula de la Mare de Déu del Roser, de Santes Creus (Museu diocesà de Tarragona)". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1998. núm. 12, pàg. 57-63.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Notes sobre la difusió del culte de Sant Isidori a les terres de ponent". Dins: *Quaderns de El Pregoner d'Urgell. Miscel·lània d'Estudis sobre la Plana d'Urgell*. [S.l.: s.n.], 1991. núm. 6, pàg. 21-29.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Joves reis efímers". Dins: *Miscel·lània Joan Fuster*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, v. V, pàg. 67-77.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Els paers certerins entre els anys 1400 i 1719". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1994a. núm. 9, pàg. 147-171

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. «L'Assumpció a Cervera. Segles XIV-XVIII». Dins: *Revista Festa d'Elx*. [S.l.: s.n.], 1994b. núm. 46, pàg. 151-161.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Una anàlisi històrico-social de confraries". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1995a. núm. 7, pàg. 131-176.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Predicar la Quaresma a Cervera als segles XV i XVI".

Dins: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXX. Miscel·lània Germà Colón*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995b. núm. 3, pàg. 81-107.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "L'activitat teatral a Cervera durant l'època universitària". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998. núm. 10, pàg. 67-98.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Els mestres a Cervera (segles XIV-mitjan XVIII)". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1999a. núm. 11, pàg. 139-194.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. «Joglars i músics a Cervera del segle XIV a mitjan XVIII». Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1999b. núm. 13, pàg. 29-95.

MIRÓ I BALDRICH, Ramon. "Joglars i músics de la Conca de Barberà i d'altres comarques tarragonines a Cervera i Tàrraga (segles XIV a inicis del XVIII)". Dins: *Aplec de Treballs*. [S.l.: s.n.], 2000. núm. 18, pàg. 9-25.

MOLAS I RIBALTA, Pere. "Al servei de la monarquia: els Moixó de Cervera". Dins: *Urtx: revista cultural de l'Urgell*. Tàrraga: Ajuntament de Tàrraga, Museu Comarcal de Tàrraga, 1993. núm. 5, pàg. 167-177.

MONTANER I MARTORELL, Josep M.; MORA I CASTELLÀ, Josep. "La Universitat de Cervera: anàlisi d'un edifici paradigma de l'arquitectura del segle XVIII a Catalunya". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985. núm. III, pàg. 137-157.

MORA I CASTELLÀ, Josep. "Alonso González de Villamar y Quirós i la seva relació amb Cervera i Amèrica". Dins: *Catalunya i Amèrica*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1992. vol. II. Comunicacions, pàg. 117

MORA I CASTELLÀ, Josep. "Comentari arquitectònic de les tipologies de palau relacionades amb la Universitat de Cervera". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1994. núm. 9, pàg. 95-104.

MORA I CASTELLÀ, Josep. "L'arquitectura de les universitats de Cervera i Barcelona. Dos exemples de dues èpoques". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1997a. núm. 9, pàg. 105-126.

MORA CASTELLÀ, Josep. *La construcció a Catalunya en el segle XVIII: la Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Guissona: l'autor, DL 1997b.

MORA I CASTELLÀ, Josep; MONTANER I MARTORELL, Josep M. "L'obra de la Universitat de Cervera a través dels projectes i les incidències en la construcció". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1987. núm. V, pàg. 137-158.

PALAU I RAFECAS, Salvador. *Els molins fariners hidràulics de Catalunya. 600 molins inventariats*. Santa Coloma de Queralt: Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1992.

PEREA I SABATER, Maria Pilar. "Transcripció i estudi lingüístic d'una acta del Llibre de Consells de la Comunitat de Preveres de Cervera (1566)". Dins: *Anuari de Filologia*.

Barcelona: Universitat de Barcelona, 1995. vol. XVIII, pàg. 57-104.

PLANES I ALBETS, Ramon. "Representació al bisbe de Solsona Tomàs Broto contra el trasllat de la seu episcopal a Cervera (1720)". Dins: *Arxiu de Textos Catalans Antics*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1997. vol. 16, pàg. 425-431.

PLANES I CLOSA, Josep Maria. "Joan Pau de Folcràs (1584?-1637), prohom de Cervera, senyor de l'Aranyó". Dins: *Urtx: revista cultural de l'Urgell*. Tàrrrega: Ajuntament de Tàrrrega, Museu Comarcal de Tàrrrega 1995. núm. 7, pàg. 89-109.

PORTELLA I FREIXES, Josep. "El marc administratiu de la Cervera del segle XVIII". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1986a. núm. IV, pàg. 163-174.

PORTELLA I FREIXES, Josep. "Els gitanos durant l'Edat Moderna: referència als gitanos de Cervera". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1986b. núm. 1, pàg. 89-100.

PORTELLA I FREIXES, Josep. "L'ensenyança no universitària a la Cervera del segle XVIII". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1987. núm. V, pàg. 171-179.

PORTELLA I FREIXES, Josep. "Algunes anotacions sobre la sanitat i la higiene a la Cervera del segle XVIII". Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1988. núm. VI, pàg. 111-121.

PORTELLA I FREIXES, Josep. *La ciudad de Cervera durante el siglo XVIII*. Tesi doctoral inèdita. Madrid: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1989.

PRATS I CUEVAS, Joaquim. «Historiografía y publicismo sobre la Universidad de Cervera: entre el mito y el sambenito». Dins: *Manuscrits. Revista de Historia Moderna*. Barcelona, 1987, núm. 6.

PRATS I CUEVAS, Joaquim. *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*. Lleida: Pagès, 1993. 436 pàg.

PRATS I CUEVAS, Joaquim. «El fuero académico en la Universidad de Cervera». Dins: *Fallstudien zur spanischen und portugiesischen Justiz*. Frankfurt: Vittorio Klostermann, 1994. pàg. 429-457.

PRATS I CUEVAS, Joaquim. «Cómo se forja un tópico historiográfico: el caso de la Universidad de Cervera». Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998a. núm. 10, pàg. 199-216. ISBN 84-600-4651-7

PRATS I CUEVAS, Joaquim. «La institución del «Ius Academicus» en la Universidad de Cervera: los privilegios jurisdiccionales de profesores y alumnos». Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 1998b. núm. 10, pàg. 141-157.

RAZQUIN I JENÉ, Josep M. *Universidad de Cervera*. Lleida: Dilagro, 1976. 136 pàg.

SALAT I NOGUERA, M. Teresa. "L'art i els artistes en la Universitat de Cervera". Dins: *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Cen-

tre Associat, 1998. núm. 10, pàg. 217-226.

SALAT, M. Teresa; CUÑÉ, Blanca, (dir). *Guia històrica de Cervera: dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993. 134 pàg.

SANTOLÀRIA SIERRA, FÉLIX, «Factores económicos y vida universitaria en la Cervera del siglo XVIII». Dins: *Terres de Lleida al segle XVIII: miscel·lània*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. Diputació Provincial, 1984, pàg. 421-437.

SOLSONA I CLIMENT, Francina. "El archivo de la Universidad de Cervera". Dins: *Notícia de Cervera i la Segarra*. Cervera: Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya», de Cervera, juny 1982. vol. II.

SOLSONA I CLIMENT, Francina; SORNÍ I ESTEVA, Xavier. «Un regidor de l'Ajuntament de Vilafranca del Penedès, catedràtic de Medicina a Cervera (segle XVIII)». Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1985. núm. III, pàg. 167-170.

TELLO, Enric. "La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació usurària". Dins: *Recerques*. [S.l.: s.n.], 1986a. núm. 18, pàg. 47-71.

TELLO, Enric. "Propietat agrària i percepció de rendes. El paper de l'endeutament en la distribució social de les terres (Cervera, 1744-45)". Dins: *Estudis d'història agrària*. Barcelona: Curial, 1986b. núm. 6, pàg. 57-99.

TELLO, Enric. "En els orígens de la Catalunya pobra: règim agrari i comercialització rural a la Segarra de l'Antic Règim". Dins: *Terra, treball i propietat*. Barcelona: Crítica, 1986c. pàg. 302-320.

TELLO, Enric. "La filatura domèstica del cotó a l'interior de Catalunya. L'exemple de la Segarra, 1770-1824". Dins: *Estudis d'història econòmica*. [S.l.: s.n.], 1987. núm. 1.

TELLO, Enric. *Visca el rei i les calces d'estopa!: reialistes i botiflers a la Cervera set-centista*. Barcelona: Crítica, cop. 1990a. 285 pàg.

TELLO, Enric. Vendre per pagar. La comercialització forçada a l'Urgell i a la Segarra al final del segle XVIII. Dins: *Recerques*. [S.l.: s.n.], 1990b. núm. 23, pàg. 141-160.

TELLO, Enric. *Cervera i la Segarra al segle XVIII: en els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860*. Lleida: Pagès, 1995. 547 pàg.

TORT I MITJANS, Francesc. «La Universitat de Cervera: una institució conflictiva». Dins: *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1984. núm. II, pàg. 67-74.

VERDÉS I PIJOAN, Pere. «La Guerra de Successió». Dins: SALAT, M. Teresa; CUÑÉ, Blanca, (dir). *Guia històrica de Cervera: dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993, pàg. 68-69.